

Οι Ελληνοτουρκικές Κρίσεις στην Εικοσαετία 1976-1996: Μια Αποτίμηση της Ελληνικής Στρατηγικής Αποτροπής

Διονύσιος Τσιριγώτης

ΣΥΝΟΨΗ

Αντικειμενικός σκοπός της μελέτης είναι η διερεύνηση της Στρατηγικής της Αποτροπής στη διασφάλιση της διακρατικής ισορροπίας και σταθερότητας, αναδεικνύοντας τις προϋποτιθέμενες συνθήκες για τη διαδικασία διαμόρφωσης-εφαρμογής της. Μέσα από τρεις διαδοχικές αλλά διαφορετικές ως προς το χωροχρονικό και γεωπολιτικό πλαίσιο περιπτώσιολογικές μελέτες των ελληνοτουρκικών κρίσεων της εικοσαετίας (1976-1996) καταδεικνύεται το σύνολο της διαδικασίας διαμόρφωσης-εφαρμογής της ελληνικής αποτρεπτικής στρατηγικής καταγράφοντας τα σημεία τρωτότητας και αποτελεσματικότητάς της. Οι κρίσεις του 1976 και 1987 εκτυλίσσονται στο ψυχροπολεμικό διπολικό σύστημα (1945-1991), ενώ η κρίση των Ιμίων του 1996 ακολουθεί την αλλαγή στην πλανητική κατανομή ισχύος με την εγκαθίδρυση του μεταψυχροπολεμικού μονοπολυπολικού διεθνούς συστήματος. Κοινή συνισταμένη των τριών αυτών κρίσεων είναι η οριοθέτησή τους ως αυστηρά ενδοδυτικό ζήτημα περιορίζοντας τα περιθώρια ελευθερίας δράσεως των δύο συμμάχων κρατών από το διατακτικό της βορειοατλαντικής συμμαχίας και της ηγέτιδας δύναμης (ΗΠΑ).

Λέξεις κλειδιά: Ελλάδα, Τουρκία, Κρίσεις, Αποτροπή, Στρατηγική

Σκοπός

Η ανάλυση και ερμηνεία των ελληνοτουρκικών κρίσεων της εικοσαετίας 1976-1996, υπό το πρίσμα της στρατηγικής της αποτροπής, με σκοπό την καταγραφή των προϋποτιθέμενων συνθηκών για τη διαμόρφωση και την αποτελεσματική της λειτουργία.

Εισαγωγή

Η προοδευτικά κλιμακούμενη σε ένταση και έκταση και εξαιρετικά στοχευμένη ως προς τον αντικειμενικό πολιτικό της στόχο — επαναδιαπραγμάτευση και επαναοριοθέτηση του θαλάσσιου, εναέριου και εδαφικού καθεστώτος — αναθεωρητική πολιτική της Τουρκίας καθιστά αναγκαία τη διαμόρφωση-εφαρμογή μιας αποτελεσματικής στρατηγικής αποτροπής για την αντιμετώπισή της. Μετά το εδαφικό τετελεσμένο στην Κύπρο το 1974,

Για παραπομπή στο άρθρο: Διονύσιος Τσιριγώτης, «Οι Ελληνοτουρκικές Κρίσεις στην Εικοσαετία 1976-1996: Μια Αποτίμηση της Ελληνικής Στρατηγικής Αποτροπής», *ΣΤΡΑΤΗΓΕΙΝ*, Τ. 3, (Χειμώνας 2021), 1-32.



η Τουρκία διαμφισβητεί έμπρακτα τα κυριαρχικά δικαιώματα της Ελλάδας στο θαλάσσιο καθεστώς του Αιγαίου. Στο πλαίσιο αυτής της προβληματικής θα αναδιφήσουμε στην ιστορική διαχρονία των ελληνοτουρκικών κρίσεων αφενός μεν για να αναδείξουμε-αναλύσουμε τη διαδικασία διαμόρφωσης-εφαρμογής μιας στρατηγικής αποτροπής από την Ελλάδα. Κατά τούτο, οι επιλεγείσες ελληνοτουρκικές κρίσεις της τελευταίας εικοσαετίας συνιστούν το πλέον ενδεδειγμένο ιστορικό υπόβαθρο για την μελέτη της ελληνικής αποτροπής, με βάση τα κάτωθι ερωτήματα:

- Υπήρξε συντεταγμένη πρόταση αποτρεπτικής στρατηγικής από την Ελλάδα;
- Πως η χώρα διαχειρίστηκε την προοδευτικά κλιμακούμενη σε ένταση και έκταση τουρκική επιθετικότητα;
- Ποια ήταν τα αποτελέσματά της εφαρμοσθείσας στρατηγικής ως προς τον τεθέντα στόχο;

Οι ανωτέρω διερωτήσεις θα ελεγχθούν πραγματολογικά μέσα από τις τρεις ελληνοτουρκικές κρίσεις, του 1976, του 1987 και του 1996 με στόχο την εξαγωγή συμπερασμάτων με υψηλό βαθμό σπουδαιότητας και μεγάλο εύρος εφαρμοσιμότητας.

Αποτροπή και Στρατηγική

Ως αποτροπή ορίζεται η διαχειριστική ικανότητα ενός δρώντα να επηρεάσει την πολιτικο-στρατηγική συμπεριφορά του εταίρου του, απειλώντας τον με μη αποδεκτό κόστος. Η αποτροπή σχετίζεται με την αποθάρρυνση του αντιπάλου για ανάληψη στρατιωτικής δράσης, αυξάνοντας δυσανάλογα το κόστος του εγχειρήματος. Είναι κυρίως μία λειτουργία που εδράζεται σε ορθολογικούς υπολογισμούς κόστους-οφέλους-ρίσκου μεταξύ αμυνόμενου και επιβουλέα,¹ με σκοπό την αλλαγή των προθέσεων του επίδοξου επιτιθέμενου. Ως ένα παιχνίδι για την άσκηση επιρροής καταβάλλεται η προσπάθεια αποτύπωσης παραστάσεων ή αντιλήψεων στον αντίπαλο, αποβλέποντας στον επηρεασμό της συμπεριφοράς του προς μία συγκεκριμένη κατεύθυνση.² Κατά τούτο, το κρίσιμο σημείο της αποτροπής είναι ο τρόπος που ο αμυνόμενος θα μεταδώσει την πολιτική του δέσμευση-αποτρεπτική απειλή στον αντίπαλο.³

Στο σημείο αυτό σπεύδουμε να διευκρινίσουμε την ουσιώδη διαφορά μεταξύ αποτροπής και εξαναγκασμού.⁴ Ο εξαναγκασμός θα μπορούσε να ορισθεί ως η ενέργεια που αναλαμβάνεται από την πολιτική ηγεσία ενός κράτους Α με στόχο την εξαναγκαστική συμμόρφωση της πολιτικής ηγεσίας ενός κράτους Β με τις απαιτήσεις του πρώτου μέσω της χρήσης απειλών ή της εφαρμογής κυρώσεων.⁵ Η εξαναγκαστική απειλή, για να είναι αξιόπιστη, προϋποθέτει την έναρξη εφαρμογής της τιμωρίας πριν την ανάληψη δράσης

¹ Glenn H. Snyder, *Deterrence and Defense. Toward a Theory of National Security*, (Princeton, NJ: Princeton University Press, 1961), 241.

² Robert Jervis, «Deterrence and Perception», *International Security*, Vol. 7, No. 3, (Winter 1982-1983), 3-30, (ιδίως 13).

³ Βλ. Thomas C. Schelling, *Arms and Influence*, (New Haven, CT: Yale University Press, 1966), 35.

⁴ Βλ. Κωνσταντίνος Κολιόπουλος, *Η Στρατηγική Σκέψη από την Αρχαιότητα Έως Σήμερα*, (Αθήνα, Ποιότητα, 2010), 21-23.

⁵ Paul Huth & Bruce Russett, "Testing Deterrence Theory. Rigor Makes a Difference", *World Politics*, Vol.42, No.4, (July 1990), 466-501, (ιδίως 475).



από τον αντίπαλο, ο οποίος θα πρέπει να ανταποκριθεί θετικά εντός ενός ορισμένου χρονικού διαστήματος.⁶ Τουναντίον, η αποτρεπτική απειλή είναι μια μορφή προληπτικής επιρροής εδραζόμενη σε αρνητικά κίνητρα, αποσκοπώντας στην παρεμπόδιση του αντιπάλου από την ανάληψη οιασδήποτε δράσης.

Η αποτροπή ως στρατηγική κατηγοριοποιείται με βάση το είδος-τύπο των διακυβευόμενων συμφερόντων και των αναφευόμενων εξωτερικών απειλών (άμεσων ή έμμεσων) σε δύο ζεύγη: γενική και άμεση, εθνική και εκτεταμένη. Η φύση, το είδος και το χωρο-χρονικό πλαίσιο εκδήλωσης και λειτουργίας των εξωτερικών απειλών καθιστούν πρόδηλη τη διάκριση μεταξύ γενικής και άμεσης αποτροπής.⁷ Στην πρώτη περίπτωση, το κράτος αναπτύσσει και συντηρεί στρατιωτικές δυνατότητες παράλληλα με τη διαμόρφωση και μετάδοση μιας γενικής αποτρεπτικής απειλής απέναντι σε κάθε είδους ένταση και έκταση εξωτερική απειλή. Ενώ στη δεύτερη περίπτωση το κράτος καλείται να προσαρμόσει την αποτρεπτική του στρατηγική απέναντι σε έναν συγκεκριμένο αντίπαλο ο οποίος έχει ήδη δηλώσει τις αναθεωρητικές του προθέσεις με αντικειμενικό στόχο την επιβολή της βούλησής του.

Ομοίως και υπό το πρίσμα της διαδικασίας οριοθέτησης-ιεράρχησης των εθνικών συμφερόντων η αποτροπή διακρίνεται σε εθνική και εκτεταμένη.⁸ Η εθνική αποτροπή δηλώνει την πολιτική δέσμευση του αποτρέποντος να προασπίσει την εδαφική του ακεραιότητα από οποιονδήποτε επιβουλέα με τη χρήση ένοπλης βίας. Αντικειμενικός στόχος είναι η διασφάλιση του συμφέροντος επιβίωσης.⁹ Από την άλλη πλευρά, η εκτεταμένη αποτροπή περιγράφει μια τριαδική πολιτικο-στρατηγική σχέση, όπου ένα κράτος Α απειλεί με στρατιωτικές κυρώσεις ένα κράτος Β, προκειμένου να το αποτρέψει από τη χρήση στρατιωτικής δράσης εναντίον ενός τρίτου κράτους το οποίο δύναται να είναι σύμμαχος,¹⁰ προτεκτοράτο ή απλό «πιόνι» του κράτους Α. Στόχος της εκτεταμένης αποτροπής είναι να προστατεύσει τα στρατηγικά ή πολιτικά συμφέροντα ενός κράτους έξω από την εδαφική του επικράτεια.

Με βάση την παραπάνω ανάλυση δύναται να κατηγοριοποιήσουμε την αποτρεπτική στρατηγική στα ακόλουθα ζεύγη:¹¹

α) Εθνική γενική αποτροπή.¹² Ένα κράτος αναπτύσσει τις ένοπλες δυνάμεις του κατά μήκος των συνόρων του με το εχθρικό κράτος εάν αυτό είναι γειτονικό, ή

⁶ Βλ. Schelling, *Arms and Influence*, 72.

⁷ Βλ. Patrick M. Morgan, *Deterrence a Conceptual Analysis*, (Beverly Hills, CA: Sage, 1983), κεφ. 2. Επίσης, βλ. Bruce Russett, «Between General and Immediate Deterrence» στο Proceedings of International Symposium on Deterrence Theory and Practice, Tel Aviv University, *Jafee Center for Strategic Studies*, 15 May 1991, 30 Π. Ήφαιστος, «Αποτρεπτική Στρατηγική και Ελληνική Εξωτερική Πολιτική» στο Παναγιώτης Ήφαιστος και Αθανάσιος Πλατιάς, *Ελληνική Αποτρεπτική Στρατηγική*, (Αθήνα: Εκδόσεις Παπαζήση, 1992), 69-74.

⁸ Huth & Russett, "Testing Deterrence Theory", 474.

⁹ Στο ίδιο, 471.

¹⁰ Εκτενέστερα στο Paul K. Huth, *Extended Deterrence and the Prevention of War*, (New Haven, CT: Yale University Press, 1988).

¹¹ Paul K. Huth, "Deterrence and International Conflict: Empirical Findings and Theoretical Debates", *Annual Review of Political Science*, Vol.2, No.1, (June 1999), 25-48 (ιδίως 27). Stephen L. Quackenbush, "General Deterrence and International Conflict: Testing Perfect Deterrence Theory", *International Interactions*, Vol. 36, No.1, (March 2010), 60-85, (ιδίως 61).



προβαίνει σε διαδικασίες εσωτερικής ποιοτικής (απόκτηση πυρηνικού εξοπλισμού ή οπλικών συστημάτων υψηλής τεχνολογίας) ή εξωτερικής εξισορρόπησης (συμμαχίες, συμπράξεις) με σκοπό να αποτρέψει οποιαδήποτε εξωτερική απειλή έναντι της εδαφικής του επικράτειας.

β) **Εθνική άμεση αποτροπή.** Μια χώρα η οποία απειλείται με στρατιωτική επίθεση προβαίνει στην άμεση και εναργή πολιτική της δέσμευσης για την προάσπιση των εθνικών της συμφερόντων. Αυτό επιτυγχάνεται μέσω της διατύπωσης μιας απειλής τιμωρίας, συνάρτηση της στρατιωτικής της ικανότητας και της αξιοπιστίας της πολιτικής της δέσμευσης για την πραγματοποίησή της.¹³

γ) **Εκτεταμένη άμεση αποτροπή.**¹⁴ Ο επιτιθέμενος σχεδιάζει άμεση επίθεση σ' ένα τρίτο κράτος υπό εξωτερική προστασία. Οι πολιτικοί αξιωματούχοι του κράτους προστάτη διαγιγνώσκουν την άμεση απειλή για τον εταίρο τους και προβαίνουν στην εναργή μετάδοση της πολιτικής τους δέσμευσης—είτε με ρηματικές διακοινώσεις, είτε με πολιτικο-στρατιωτικές ενέργειες—να προασπίσουν την εδαφική του ακεραιότητα με τη χρήση στρατιωτικής ισχύος.

δ) **Εκτεταμένη γενική αποτροπή.**¹⁵ Αναφέρεται σε μια κατάσταση πολιτικο-στρατιωτικού ανταγωνισμού μεταξύ του εν δυνάμει επιβουλέα και του αμυνόμενου, στο πλαίσιο της οποίας αναφύεται η πιθανότητα εκδήλωσης επιθετικής ενέργειας σε μια τρίτη χώρα που εντάσσεται στη σφαίρα επιρροής του δεύτερου.

¹² Εκτενέστερα βλ. Stephen L. Quackenbush, *Understanding General Deterrence. Theory and Application*, (New York NY: Palgrave Macmillan, 2011). Για εμπειρική μελέτη της εθνικής γενικής αποτροπής βλ. Paul Huth και Bruce Russett, "General Deterrence between Enduring Rivals. Testing Three Competing Models", *American Political Science Review*, Vol. 87, No. 1, (March 1993), 61-73.

¹³ Για παράδειγμα, το 1939 η Σοβιετική Ένωση απαίτησε μια σειρά εδαφικών παραχωρήσεων από τη Φιλανδία απειλώντας την με πόλεμο, εάν δεν συμβιβαστεί. Η φιλανδική κυβέρνηση αρνήθηκε και προειδοποίησε τη Μόσχα ότι θα χρησιμοποιούσε τη στρατιωτική της ισχύ για να προασπίσει την εδαφική της ακεραιότητα. Βλ. αναλυτικότερα Max Jacobson, *The Diplomacy of the Winter War. An Account of the Russo-Finnish Conflict, 1939-1940*, (Cambridge, MA: Harvard University Press, 1961). Επίσης χαρακτηριστική περίπτωση άμεσης εθνικής αποτροπής αποτελεί η στρατηγική του Ισραήλ απέναντι στη Συρία μετά τον πόλεμο των έξι ημερών το 1967, αποτρέποντάς την από την επανάκτηση των υψωμάτων του Γκολάν. Βλ. Huth, "Deterrence and International Conflict", 27.

¹⁴ Για εκτενή ανάλυση του θεωρητικού προβληματισμού της εκτεταμένης άμεσης αποτροπής βλέπε Paul Huth και Bruce Russett, "What Makes Deterrence Work? Cases from 1900 to 1980", *World Politics*, Vol. 36, No. 4, (July 1984), 496-526. Paul Huth και Bruce Russett, "Deterrence Failure and Crisis Escalation", *International Studies Quarterly*, Vol. 32, No.1, (March 1988), 29-46, Huth, *Extended Deterrence*, 16· Morgan, *Deterrence. A Conceptual Analysis*, 38. Η εγκαθίδρυση της Βορειοατλαντικής Συμμαχίας συνιστά αντιπροσωπευτικό παράδειγμα εκτεταμένης άμεσης αποτροπής. Ενώ ως αναποτελεσματικά παραδείγματα εκτεταμένης άμεσης αποτροπής εγγράφονται οι κρίσεις που οδήγησαν στον Α' και Β' Π.Π. Η κρίση του Ιουλίου το 1914 και η Σουδητική κρίση στην Τσεχοσλοβακία το 1938, όπου η Βρετανία απέτυχε να αποτρέψει τη Γερμανία.

¹⁵ Παραδείγματα γενικής εκτεταμένης αποτροπής αποτελούν τα αμυντικά σύμφωνα που εγκαθίδρυσαν οι ΗΠΑ κατά τη διάρκεια του Ψυχρού Πολέμου στα μείζονα περιφερειακά υποσυστήματα της περιμέτρου της Ευρασίας. Χαρακτηριστικά αναφέρουμε τον Οργανισμό Συνθήκης Νοτιοανατολικής Ασίας (SEATO), το Σύμφωνο της Βαγδάτης, τη Συνθήκη Ασφαλείας της Αυστραλίας, της Νέας Ζηλανδίας, των Ηνωμένων Πολιτειών (ANZUS).



Προϋποθέσεις για την ύπαρξη και λειτουργία της αποτρεπτικής στρατηγικής

Η διαμόρφωση και λειτουργία της αποτρεπτικής στρατηγικής προϋποθέτει την ύπαρξη μιας σειράς συνθηκών για την εφαρμογή της, όχι όμως αναγκαία ικανών για τη διασφάλιση της αποτελεσματικότητάς της. Καταρχάς, για τη διαμόρφωση και την εφαρμογή μιας αποτρεπτικής στρατηγικής είναι απαραίτητη η ύπαρξη και ο εντοπισμός της εξωτερικής απειλής. Ως προϋποτιθέμενες συνθήκες εγγράφονται: η πολιτική δέσμευση του αμυνόμενου για την προάσπιση των εθνικών του συμφερόντων, η μετάδοση της αποτρεπτικής του απειλής στον επιβουλεύα, η ικανότητά του για την πραγματοποίηση της απειλής του και το μέτρο αξιοπιστίας της.

Πολιτική δέσμευση

Η ανάληψη της πολιτικής δέσμευσης από την εκάστοτε πολιτική ηγεσία για την προάσπιση-προαγωγή του εθνικού συμφέροντος (εθνική αποτροπή) το οποίο δύναται υπό συγκεκριμένες περιπτώσεις να εμπερικλείει και το εθνικό συμφέρον ενός τρίτου κράτους (εκτεταμένη αποτροπή) αναδεικνύεται σε πρωταρχική, αναγκαία συνθήκη για τη διαμόρφωση και εφαρμογή της αποτρεπτικής στρατηγικής. Η δέσμευση υποδηλώνει μια σκόπιμη απώλεια της ελευθερίας δράσης του αμυνόμενου, λόγω του προκαθορισμένου περιορισμού των εναλλακτικών επιλογών για την προάσπιση ενός πολιτικού του συμφέροντος και την εναργή-σθεναρή μετάδοσή της στους εν δυνάμει απειλούντες κρατικούς δρώντες.¹⁶

Μετάδοση της πολιτικής δέσμευσης

Το δεύτερο στάδιο στη λειτουργική διαδικασία της αποτρεπτικής στρατηγικής είναι η εναργής και σθεναρή μετάδοση της πολιτικής δέσμευσης/αποτρεπτικής απειλής στον αντίπαλο.¹⁷ Ο αντίπαλος πρέπει να αντιληφθεί τι είδους δράσεις δεν πρέπει να αναλάβει και τι θα συμβεί αν αγνοήσει τις προειδοποιήσεις του αμυνόμενου. Η αποτρεπτική απειλή μεταδίδεται λεκτικά (ρηματική διακοίνωση) ή γραπτά (τελεσίγραφο), άμεσα ή έμμεσα,¹⁸ με σκοπό να μεταδώσει ένα σαφές και αξιόπιστο μήνυμα (δείκτη) στον αντίπαλο για την αποφυγή ανάληψης οποιασδήποτε μορφής επιθετικής ενέργειας καθιστώντας την απαγορευτική για αυτόν. Η μετάδοση της απειλής ενισχύεται όταν διακηρύσσεται δημόσια από ανώτατο κυβερνητικό αξιωματούχο, όπως ο πρόεδρος του κράτους, ο πρωθυπουργός, ο υπουργός εξωτερικών, ο υπουργός άμυνας.¹⁹

¹⁶ Για εκτενή ανάλυση βλ. Διονύσιος Τσιριγώτης, *Ελλάδα-Τουρκία. Θεωρία και Στρατηγική Αποτροπής*, (Αθήνα: Ποιότητα, 2021), κεφ. 1.2.5.

¹⁷ Μια απειλή αποτελείται από δύο μέρη: α) ένα περιστατικό ή μια εχθρική ενέργεια που θα επιφέρει μια συγκεκριμένη κύρωση ή ανταπάντηση, β) μια ενδεχόμενη πολιτική ή στρατιωτική ενέργεια η οποία θα προκαλέσει μια συγκεκριμένη κύρωση ή ανταπόδοση και γ) μια περιγραφή της κυρώσεως ή της ανταπάντησης ή γενικότερα μια ένδειξη των συνεπειών, ή του σχετικού κόστους που καλείται να αναλάβει ο επιτιθέμενος, απότοκος της στρατιωτικής του πράξης. Βλ. Snyder, *Deterrence and Defense*, 241.

¹⁸ Huth και Russett, "Testing Deterrence Theory", 488.

¹⁹ Snyder, *Deterrence and Defense*, 249-50.



Τοιουτοτρόπως η αξιοπιστία της απειλής συνδέεται με τη μετάδοση υψηλού κόστους μηνυμάτων,²⁰ σε όλες τις περιπτώσεις που η πράξη μετάδοσής της απειλής ενέχει δυνητικό ή πραγματικό κόστος για τον αμυνόμενο. Χαρακτηριστικά παραδείγματα αποτελούν οι στρατηγικές των «δεμένων χεριών» και του «βυθιζόμενου κόστους». Σύμφωνα με τις πρώτες, το κράτος καλείται να καταβάλει το κόστος της μη εκπλήρωσης των δεσμεύσεών του—απώλεια εσωτερικής νομιμοποίησης λόγω δυσaréσκειας της κοινής γνώμης στην περίπτωση που οπισθοχωρήσει. Πρόκειται για τη λειτουργία του «κόστους ακροαματικότητας» που καλούνται να καταβάλουν οι πολιτικοί ηγέτες όταν υπαναχωρήσουν από μια δημόσια απειλή ή προειδοποίηση που μεταδίδουν κατά τη διάρκεια μιας εξωτερικής κρίσης.²¹ Αντίστροφα, στη δεύτερη περίπτωση το κράτος προκαταβάλλει το κόστος εκπλήρωσης των δεσμεύσεών του, για παράδειγμα, η κινητοποίηση των ενόπλων δυνάμεων ή η στάθμευση στρατιωτικών δυνάμεων σε τρίτα κράτη.

γ) Ισοζύγιο ισχύος και αποτροπή

Ακολουθώς η λειτουργία της αποτρεπτικής στρατηγικής συναρτάται με το μέτρο των στρατιωτικών ικανοτήτων του συγκεκριμένου κράτους και την αλληλεπίδραση των εναλλακτικών όψεων του ισοζυγίου ισχύος συνδεδεμένη με ορθολογιστικούς υπολογισμούς και ψυχολογικές-συναισθηματικές παραμέτρους. Όπως χαρακτηριστικά περιγράφει ο Bueno de Mesquita, η λειτουργία της αποτροπής εξαρτάται από την αλληλεπίδραση μεταξύ ισορροπίας ή υπεροχής ισχύος και:²²

- α) την αναμενόμενη χρησιμότητα (προσδοκώμενο όφελος) του πολέμου για τον επιβουλέα,
- β) την αποδοχή για την ανάληψη του κινδύνου από τον επιβουλέα,
- γ) την ένταση των συναισθημάτων της κάθε πλευράς.

Υπό αυτό το πρίσμα και σύμφωνα με το μέτρο και τη φύση των στρατιωτικών του δυνατοτήτων ο αμυνόμενος δύναται να επιλέξει μια αποτρεπτική στρατηγική που εδράζεται στην άρνηση της επιτυχούς έκβασης μιας ενδεχόμενης επιθετικής δράσης του αντιπάλου ή στην απειλή τιμωρίας του σε οποιαδήποτε επιθετική του πράξη.²³ Η αποτρεπτική αξία των δύο αυτών στρατηγικών είναι ανάλογη με τον υπολογισμό κόστους-οφέλους μεταξύ των πιθανοτήτων πραγμάτωσης των εποφθαλιούμενων στόχων του επιβουλέα και της προάσπισης των διακυβευόμενων συμφερόντων του αμυνόμενου. Ο

²⁰ James D. Fearon, "Signaling Foreign Policy Interests. Tying Hands versus Sinking Cost", *The Journal of Conflict Resolution*, Vol.41, No.1, (February 1997), 68-90, (ιδίως 70).

²¹ Στο ίδιο, 69.

²² Bruce Bueno de Mesquita,, "The Contribution of Expected-Utility Theory to the Study of International Conflict" στο Manus I. Midlarsky (επιμ.), *Handbook of War Studies*, (Ann Arbor, MI: University of Michigan Press, 1989), 143-69. Παρατίθεται στο Patrick Morgan, *Deterrence Now*, (New York, NY: Cambridge University Press, 2003), 158.

²³ Βλέπε Snyder, «Deterrence by Denial and Punishment», 4 και Snyder, *Deterrence and Defense*, 14-15.



σκοπός για τον αμυνόμενο είναι να πεισθεί ο επιβουλέας ότι η πιθανότητα επίτευξης του πολιτικού του στόχου θα συνοδευθεί από υψηλό-απαγορευτικό κόστος.²⁴

δ) Αξιοπιστία αποτρεπτικής στρατηγικής

Πώς ορίζεται όμως η αξιοπιστία της αποτρεπτικής στρατηγικής και ποια είναι τα προσδιοριστικά κριτήρια που αυξάνουν τη λειτουργικότητα-αποτελεσματικότητά της;

Η αξιοπιστία ως αναγκαία μεταβλητή για τη λειτουργία της αποτροπής συντίθεται μέσα από τη διασύνδεση των αναγκαιών μεταβλητών—πολιτική δέσμευση για την προάσπιση των διακυβευόμενων συμφερόντων, μετάδοση της αποτρεπτικής απειλής και ικανότητα πραγμάτωσής της—και αποκρυσταλλώνεται σε τρεις ικανές συνθήκες για τον επηρεασμό των αναθεωρητικών αξιώσεων του αντιπάλου—ικανότητα, κόστος, προθέσεις. Ο αντίπαλος θα πρέπει να πεισθεί ότι:²⁵

α) Ο αμυνόμενος διαθέτει τη στρατιωτική ικανότητα για την πραγμάτωση της αποτρεπτικής του απειλής.

β) Στην περίπτωση που ο επιβουλέας προβεί σε επιθετική πράξη το κόστος που καλείται να αναλάβει θα είναι απαγορευτικό.

γ) Ο αμυνόμενος έχει την πρόθεση και την πολιτική βούληση να υλοποιήσει, ακόμη και με τη χρήση ένοπλης βίας, την πολιτική του δέσμευση.

Η αξιοπιστία αποτελεί το ένα από τα δύο (η σταθερότητα είναι το δεύτερο) κεντρικά προβλήματα στη θεωρία και τη στρατηγική της αποτροπής και αποτυπώνεται στην ικανότητα του εκάστοτε δρώντα να γίνει πιστευτός από τους εταίρους του, γεγονός το οποίο επιτυγχάνεται μέσω της βεβαιότητας ότι η αποτρεπτική απειλή του αμυνόμενου δεν είναι μόνο εφικτή αλλά και άμεσα πραγματοποιήσιμη.²⁶

Αποτελέσματα της αποτρεπτικής στρατηγικής

Ποια είναι όμως τα αποτελέσματα μιας αποτρεπτικής στρατηγικής; Πότε και υπό ποιες προϋποθέσεις δύναται να αποδειχθεί επιτυχής; Με μια πρώτη ανάγνωση θα θεωρούσαμε ως επιτυχημένη αποτροπή την κατάσταση κατά την οποία ο απειλών δεν αναλαμβάνει καμία είδους ενέργεια—πολιτική ή στρατιωτική—οποιασδήποτε μορφής, έντασης και έκτασης εναντίον του απειλούμενου. Συνεπακόλουθα, ο αμυνόμενος δεν εκφεύγει και δεν υπαναχωρεί από την αρχική πολιτική του δέσμευση.²⁷ Κατά τούτο, μια επιτυχημένη

²⁴ Γενικότερα, για τις δύο αυτές επιλογές της αποτρεπτικής στρατηγικής—άρνηση και τιμωρία—βλέπε Glen Snyder, "Deterrence by Denial and Punishment", (Princeton, NJ: Princeton University, 1959) 1-39, (ιδίως 3). Morgan, *Deterrence. A Conceptual Analysis*, 30, Snyder, *Deterrence and Defense*, 14-16, Jeffrey W. Knopf, "Three Items in One: Deterrence as Concept, Research Program, and Political Issue" στο T.V. Paul, Patrick M. Morgan και James J. Wirtz (επιμ.), *Complex Deterrence. Strategy in the Global Age*, (Chicago, IL: University of Chicago Press, 2009), 31-5, (ιδίως 38, 41, 44, 49).

²⁵ W. Kaufmann, «The Requirements of Deterrence» στο William Kaufmann (επιμ.), *Military Policy and National Security*, (Princeton, NJ: Princeton University Press, 1956, 12-38, ιδίως 19.

²⁶ Morgan, *Deterrence Now*, 37.

²⁷ Huth & Russett, "Testing Deterrence Theory», 490.



αποτρεπτική στρατηγική καλείται να διατηρεί σταθερή την ισορροπία ισχύος κάτω από οποιοσδήποτε χρονικές και γεωγραφικές συνθήκες, δημιουργώντας παράλληλα στον αντίπαλο την αντίληψη για την πρόκληση μη αποδεκτού κόστους στην περίπτωση που επιχειρήσει να υλοποιήσει τις αναθεωρητικές του αξιώσεις.²⁸

Τόσο η επιτυχία όσο και η αποτυχία της αποτροπής εξαρτάται από δύο υποκειμενικούς παράγοντες:²⁹

α) την αντίληψη του επιβουλέα σχετικά με τη φύση της πολιτικής δέσμευσης του αμυνόμενου,³⁰ συνάρτηση του διακυβευόμενου συμφέροντος,

β) τους (ορθολογιστικούς) υπολογισμούς του επιβουλέα όσον αφορά το ρίσκο που ενδέχεται να αναλάβει.

Συνεπαγόμενα μια επιτυχημένη αποτρεπτική στρατηγική αντικατοπτρίζεται σε πολιτικό και στρατιωτικό επίπεδο και συνίσταται στην αποφυγή ή πρόληψη της έναρξης πολιτικο-διπλωματικών κρίσεων ή στρατιωτικών αναμετρήσεων. Επιπρόσθετα καλείται να αντιμετωπίσει τις πολιτικές και στρατιωτικές αξιώσεις ενός αναθεωρητικού κράτους. Αναλυτικότερα τα αποτελέσματα μιας αποτρεπτικής στρατηγικής δύναται να αποκρυσταλλωθούν στο φάσμα ενός εκκρεμούς στα δύο άκρα του οποίου αποτυπώνεται η ολοκληρωτική της επιτυχία/αποτυχία. Η ολοκληρωτική επιτυχία της γενικής αποτροπής συνίσταται στην εξάλειψη των απειλών ή πολιτικών αξιώσεων για αλλαγή του εδαφικού καθεστώτος. Στα ενδιάμεσα επίπεδα περιλαμβάνονται στρατιωτικές προκλήσεις μικρής κλίμακας και απειλές χρήσης βίας που συνοδεύονται από αξιώσεις για μερική αλλαγή του εδαφικού καθεστώτος. Τοιούτοτρόπως, η καθολική επιτυχία της άμεσης αποτροπής αντικατοπτρίζεται στην υπαναχώρηση του εν δυνάμει επιβουλέα από τις όποιες απειλές περί κλιμάκωσης, χωρίς να προσφύγει στην οποιαδήποτε χρήση βίας και χωρίς να επιτύχει οιαδήποτε αλλαγή στο εδαφικό καθεστώς. Ενώ σε περίπτωση που υπάρξει περιορισμένη χρήση βίας ή παραχωρήσεις του αμυνόμενου σε ζητήματα δευτερεύοντος ενδιαφέροντος για τον επιβουλέα υπάρχει μερική επιτυχία ή αποτυχία της άμεσης αποτροπής.³¹

Το γεωπολιτικό και ιστορικό πλαίσιο των ελληνοτουρκικών κρίσεων

Το θεωρητικό υπόβαθρο της αποτρεπτικής στρατηγικής θα αποτελέσει το μεθοδολογικό εργαλείο για την περιπτωσιολογική ανάλυση των ελληνοτουρκικών κρίσεων της εικοσαετίας 1976-1996. Η πραγματολογική καταγραφή της διαδικασίας διαμόρφωσης και εφαρμογής της ελληνικής αποτρεπτικής στρατηγικής έχει ως μεθοδολογικό στόχο την

²⁸ Robert Jervis, *Perception and Misperception in International Politics*, (Princeton, NJ: Princeton University Press, 1976), 8-113.

²⁹ Βλέπε Richard N. Lebow, "Deterrence. A Political and Psychological Critique" στο P. Stern, R. Axelrod, R. Radner, R. Jervis (επιμ.), *Perspectives on Deterrence*, (New York, NY: Oxford University Press, 1989), 26-51 και Jonathan Shimshoni, *Israel and Conventional Deterrence*, (Ithaca, NY: Cornell University Press, 1988), 11, 25-6.

³⁰ Η αντίληψη του επιβουλέα ως προς τη δέσμευση του αμυνόμενου είναι αναγκαία αλλά όχι ικανή μεταβλητή για την επιτυχία της αποτροπής. Ωστόσο, λειτουργεί περιοριστικά ως προς τις εναλλακτικές επιλογές του πρώτου. Βλέπε Alexander L. George and Richard Smoke, *Deterrence in American Foreign Policy: Theory and Practice*, (New York, NY: Columbia University Press, 1974), 523-6.

³¹ Huth, "Deterrence and International Conflict", 28.



αξιολογικά ουδέτερη περιγραφή των αποτελεσμάτων της για την προάσπιση των ελληνικών εθνικών συμφερόντων.

Στο περιβάλλον αυτό, οι εξωτερικές σχέσεις Ελλάδας και Τουρκίας από τις απαρχές τους, με τη Συνθήκη της Λοζάνης, έως και τη συγκαιρινή περίοδο, συνδιακυμαίνονται μεταξύ ανταγωνισμού, σύγκρουσης και συνεργασίας, απότοκο των αναφυόμενων αλλαγών στις ισορροπίες ισχύος και συμφερόντων σε διμερές, περιφερειακό και πλανητικό/συστημικό επίπεδο.

Εκκινώντας από την περιγραφή του συστημικού πλαισίου, δύναται να υποστηριχθεί ότι στο εγκαθιδρυμένο χαλαρό διπολικό σύστημα (1945-1991),³² οι ελληνοτουρκικές σχέσεις εξελισσόμενες είτε σε διμερές είτε σε πολυμερές διπλωματικό επίπεδο οριοθετούνταν εντός του ατλαντικού γεωπολιτικού πλαισίου ως αυστηρά ενδοδυτικό ζήτημα.³³ Συναφώς, οι πολιτικο-στρατηγικές σχέσεις των δύο συμμάχων κρατών, αφενός μεν είχαν περιθώρια ελευθερίας δράσεως σύμφωνα πάντα με το διατακτικό της Ατλαντικής Συμμαχίας και της ηγέτιδας δύναμης (ΗΠΑ), αφετέρου δε και σε συνέχεια του τελευταίου δεν ήταν δυνατόν να οδηγηθούν σε επικίνδυνους ατραπούς μέσω απειλών (αποτρεπτικών ή μη) «που αφήνουν τα πράγματα στην τύχη τους». Σπεύδοντας να προκαταβάλουμε την υπόθεση εργασίας που θα εξετάσουμε στη συνέχεια, η ακολουθία των ιστορικών γεγονότων από την τουρκική εισβολή και κατοχή του βόρειου τμήματος της Κύπρου έως και την κρίση των Ιμίων καταδεικνύει την ιδιαίτερη σημασία και τον ρόλο των ΗΠΑ ως μηχανισμό ελέγχου και εξισορροπήσεων (δικλείδα ασφαλείας) περιστατικών που θα μπορούσαν να προκαλέσουν προβλήματα στη νοτιοανατολική πτέρυγα της Βορειοατλαντικής Συμμαχίας. Υπό αυτό το πρίσμα και σε δύο διαφορετικές ιστορικές περιόδους, με αλλαγή της πλανητικής κατανομής ισχύος—από το χαλαρό διπολικό διεθνές σύστημα καθ' όλη την περίοδο του ψυχρού πολέμου (1946-1991)³⁴ με διαστήματα ύφεσης κατά περιόδους τη δεκαετία 1960-1970 στο μονοπολυπολικό διεθνές σύστημα μεταψυχροπολεμικά—τόσο οι αναθεωρητικές απειλές της Τουρκίας στο Αιγαίο, όταν διακηρύσσονται ή πραγματώνονται (Κυπριακό 1974, κρίσεις 1976, 1987, 1996), όσο και η κατά περίπτωση μετάδοση της ελληνικής πολιτικής δέσμευσης για την προάσπιση των ζωτικών της συμφερόντων, λειτουργούν εντός του διατακτικού του ΝΑΤΟ-ΗΠΑ για τη διασφάλιση των γεωστρατηγικών τους συμφερόντων στην Ανατολική Μεσόγειο.

Η κρίση του 1976

Η τουρκική αμφισβήτηση των ελληνικών κυριαρχικών δικαιωμάτων στο Αιγαίο αρχίζει την 1 Νοέμβριου του 1973, όταν κατά εντολή της τουρκικής κυβέρνησης, η Κρατική Εταιρεία Πετρελαίων (*Tyrkiye Petrolleri Anonim Ortakligi*– ΤΡΑΟ) ανέλαβε τη διεξαγωγή ερευνών για τον εντοπισμό υδρογονανθράκων εκτός των χωρικών υδάτων της Τουρκίας

³² Για την κατηγοριοποίηση των διεθνών συστημάτων με βάση την κατανομή ισχύος μεταξύ των κρατικών δρώντων και συνεπαγόμενα την ανάδυση των πόλων τους βλέπε Morton Kaplan, *System and Process on International Politics*, (New York, NY: Wiley, 1957) 21-54.

³³ Ειδικότερα για τις μεταπολεμικές-μετεμφυλιακές ελληνικές κυβερνήσεις η μονομερής εξάρτηση από τη Δύση και ο εναργής προσανατολισμός της εσωτερικής και της εξωτερικής πολιτικής προς τον δυτικό συνασπισμό ανάγεται σε κεντρικό πυλώνα της ελληνικής υψηλής στρατηγικής. Βλ. Διονύσιος Τσιριγώτης, *Νεότερη και Σύγχρονη Ελληνική Ιστορία. Διεθνείς Σχέσεις και Διπλωματία*, (Αθήνα: Ποιότητα, 2013), κεφ. 15.

³⁴ Henry Kissinger, *Διπλωματία*, (Αθήνα: Νέα Σύνορα, 1995), 494.



και δυτικά των νησιών Σαμοθράκης, Λήμνου, Αγίου Ευστρατίου, Μυτιλήνης, Ψαρών, Χίου.³⁵

Το διακυβευόμενο συμφέρον για την Τουρκία, η συνδιαχείριση-συνεκμετάλλευση του ενεργειακού πλούτου της Αιγαιακής υφαλοκρηπίδας, είναι στρατηγικό και άμεσα υπολογίσιμο στο ισοζύγιο απόλυτων-σχετικών κερδών για τα δύο κράτη.³⁶ Έχοντας οριοθετήσει τον αντικειμενικό πολιτικό της στόχο στο Αιγαίο, η Τουρκία μεθοδικά και συστηματικά, ήδη από το 1974, διαμορφώνει και διατυπώνει τις αναθεωρητικές προθέσεις με μια σειρά ρηματικών απειλών. Χαρακτηριστικά ο Τούρκος υπουργός Άμυνας Χασάν Ισίκσε δήλωσε του της 1.6.1974 διαβεβαιώνει ότι:

*«Η Τουρκία ποτέ δεν θα επιτρέψει να γίνει το Αιγαίο μια ελληνική θάλασσα ούτε και σε άλλους να σφετερισθούν τα τουρκικά δικαιώματα στην περιοχή αυτή».*³⁷

Ομοίως, ο Τούρκος υπουργός Εξωτερικών Μελίχ Εσενμπέλ σε ομιλία του στο τουρκικό κοινοβούλιο την 22.1.1975 επεξηγεί γιατί η χώρα του καλείται να ακολουθήσει μια «δυναμική πολιτική» στο Αιγαίο.

*«Στο Αιγαίο πρέπει ν' ακολουθήσουμε δυναμική πολιτική. Οι περιστάσεις του 1923 ήσαν διαφορετικές από τη σημερινή πραγματικότητα. Η Τουρκία μεγαλώνει. Η Κύπρος είναι το πρώτο βήμα στην περιοχή του Αιγαίου».*³⁸

Τοιουτοτρόπως, ο πρώην και μετέπειτα Τούρκος Πρωθυπουργός Μπουλέντ Ετζεβίτ αποκαλύπτει εναργώς τις τουρκικές προθέσεις (2.8.1976):

«Το πρόβλημα του Αιγαίου έμεινε εκκρεμές. Όταν ήμασταν στην εξουσία, κάναμε το βήμα που επεβάλλετο σχετικά με την Κύπρο. Θα ενεργούσαμε ανάλογα στο Αιγαίο, αλλά δεν είχαμε τον καιρό.[...]». (Millyet).³⁹

³⁵ Παρενθετικά σημειώνουμε ότι η διαμφισβήτηση της ελληνικής εδαφικής κυριαρχίας επί της υφαλοκρηπίδας των νησιών του Βορείου-Ανατολικού Αιγαίου συνοδεύεται από την πρόταξη μιας σειράς μονομερών πολιτικών αξιώσεων της Τουρκίας, που διαμορφώθηκαν κατά την περίοδο Νοεμβρίου 1973-Απριλίου 1975 και αποκρυσταλλώνονταν:

- Στην παρεμπόδιση της επέκτασης της ελληνικής αιγιαλίτιδας ζώνης πέρα των 6νμ, υπό την διακηρυχθείσα απειλή πολέμου (*casus belli*).
- Στον περιορισμό και ταύτιση του εύρους του εθνικού εναέριου χώρου (10 νμ) με την αιγιαλίτιδα ζώνη.
- Στην οριοθέτηση του καθεστώτος της περιοχής πληροφόρησης πτήσεων της Αθήνας (Flight Information Region-FIR)
- Στο καθεστώς αποστρατικοποίησης των ανατολικών νησιών του Αιγαίου.

Βλ. Άγγελος Μ. Συρίγος, *Οι Ελληνοτουρκικές Σχέσεις*, (Αθήνα: Εκδόσεις Πατάκη, 2015), 240.

³⁶ Βλ. «The Cyprus Coup: Implications for the Aegean Dispute», 16 Ιουλίου 1974. General CIA Records. Document Number (FOIA) /ESDN (CREST): CIA-RDP85T00353R000100070006-3, 2. <https://www.cia.gov/library/readingroom/document/cia-rdp85t00353r000100070006-3>. Ειδικότερα, τα απόλυτα κέρδη για την Αθήνα, σε μια υποτιθέμενη εκμετάλλευση των υδρογονανθράκων της ηπειρωτικής της υφαλοκρηπίδας, θα μεταφράζονταν σε απώλειες σχετικών κερδών για την Τουρκία και συνεπαγόμενα σε διλήμματα ασφαλείας.

³⁷ Παρατίθεται στο Κώστας Μαρδάς, *Πρό-Ίμια Πολέμου. Από τα Σεπτεμβριανά στην Κρίση των Ιμίων, 1955-1996*, (Αθήνα: Εκδόσεις Το Ποντίκι, 2005), 247.

³⁸ Παρατίθεται στο Δημήτρης Μπίτσιος, *Πέρα από τα Σύνορα, 1974-1977*, (Αθήνα: Εστία, 1983), 68.



Η αναγνώριση της τουρκικής πολιτικής αξίωσης—διαμφισβήτηση των ελληνικών κυριαρχικών δικαιωμάτων στο Αιγαίο—από την ελληνική πολιτική ηγεσία θα συνωθήσει στην ανάληψη πολιτικό-διπλωματικών πρωτοβουλιών προάσπισης των διακυβευόμενων συμφερόντων. Πρωταρχικά, θα οριοθετήσει το ζήτημα της αναφευόμενης διαφοράς—οριοθέτηση υφαλοκρηπίδας—γνωστοποιώντας ως κεντρική πολιτική της αρχή τη μη διαμφισβήτηση των ζωτικών συμφερόντων των δύο κρατών.⁴⁰ Ακολούθως και σε μια προσπάθεια να κινητοποιήσει τη λειτουργία της διεθνούς αποτροπής, ο Κωνσταντίνος Καραμανλής θα δηλώσει την ελληνική αποτρεπτική απειλή στον Αμερικανό πρέσβη στην Αθήνα Τζ. Κιούμπις (29.10.1975). Θα χρησιμοποιήσει την τεχνική της «απειλής που αφήνει κάτι στην τύχη»—το ενδεχόμενο μιας υποτιθέμενης ελληνοτουρκικής σύρραξης στο Αιγαίο να ξεφύγει από κάθε έλεγχο—για την άμεση ενεργοποίηση διπλωματικών πρωτοβουλιών από τις ΗΠΑ.

*«Επί του Αιγαίου οι Αμερικανοί θα πρέπει να γνωρίζουν ότι, εάν η Τουρκία προβή εις αυθαίρετον ενέργειαν, η Ελλάς είναι υποχρεωμένη να "κτυπήσει", διότι το ελληνικόν έθνος δεν είναι διατεθειμένον να υποστή νέαν ταπεινώσιν. Εάν οι Αμερικανοί ενδιαφέρονται δια την ειρήνην, οφείλουν να δηλώσουν εις τους Τούρκους ότι δεν θα επιτρέψουν την διατάραξιν της εις το Αιγαίον, τοσοῦτω μάλλον καθ' όσον ενδεχομένη σύρραξις εις το Αιγαίον δεν επρόκειτο να παραμείνη εντοπισμένη».*⁴¹

Το ερώτημα που τίθεται στο σημείο αυτό είναι εάν η ελληνική πολιτική ηγεσία εκκίνησε τη διαδικασία λήψης απόφασης για τη διαμόρφωση-εφαρμογή της αποτρεπτικής στρατηγικής. Αφετηριακά θα πρέπει να επισημανθεί η γενική εθνική αποτροπή της Ελλάδας στο Αιγαίο με την επίσημη δήλωση του Έλληνα υπουργού Άμυνας Ευάγγελου Αβέρωφ, (8.1.1975):

*«Το Αιγαίο είναι δική μας θάλασσα και εκεί επιθετική θα είναι η στάση μας, αν χρειαστεί, και η νίκη θα είναι βεβαία!».*⁴²

Συνακόλουθα και καθ' όλη την εξεταζόμενη περίοδο (Ιανουάριος 1975-Ιούλιος 1976), αν και έχει προδηλωθεί η πολιτική δέσμευση της Ελλάδας για την προάσπιση των κυριαρχικών της δικαιωμάτων στο Αιγαίο, δεν ακολουθείται η κανονιστική διαδικασία διαμόρφωσης και εφαρμογής μιας αποτρεπτικής στρατηγικής. Ειδικότερα, δεν καταγράφονται οι αναγκαίες συνθήκες για την ύπαρξη και λειτουργία της—διάγνωση και προσδιορισμός της εξωτερικής απειλής, μετάδοση της αποτρεπτικής απειλής στον επιβουλέα, πολιτική βούληση-ικανότητα πραγμάτωσής της. Τοιουτοτρόπως, η κλιμάκωση

³⁹ Στο ίδιο, 70. Αξίζει να επισημανθεί ότι η προκρινόμενη πολιτική επιλογή από την Αθήνα στο ζήτημα οριοθέτησης της Αιγαιακής υφαλοκρηπίδας ήταν η ειρηνική (δικαστική) διευθέτηση. Βλέπε στο *Κωνσταντίνος Καραμανλής. Αρχείο, Γεγονότα και Κείμενα*, τόμ. 9ος. Σύνταξη κειμένων Κωνσταντίνος Σβολόπουλος, (Αθήνα: Ίδρυμα Κωνσταντίνος Γ. Καραμανλής, Καθημερινή, 2005), 54.

⁴⁰ Διακοίνωση της Ελληνικής κυβέρνησης, (19.12.1975). Παρατίθεται στο *Καραμανλής, Αρχείο*, 55.

⁴¹ Στο ίδιο, 83.

⁴² Βλ. Μαρδάς, *Πρό-Ίμια Πολέμου*, 247, Χρήστος Ζ. Σαζανίδης, *Οι Ελληνοτουρκικές Σχέσεις στην Πενταετία 1973-1978. Υφαλοκρηπίδα Αιγαίου, Εναέριος Χώρος Αιγαίου, Νησιά Αιγαίου, Αιγιαλίτιδα Ζώνη Ελλάδος*, (Θεσσαλονίκη, [χ.ό.], 1979), 74.



της έντασης στο Αιγαίο, μετά την απόφαση της Τουρκίας για την έξοδο του *ΜΤΑ Σισμίκ Ι*⁴³ και την ανάληψη έμπρακτης δράσης, εξαλείφει την οποία δυνατότητα της Ελλάδας για τη διαμόρφωση και την εφαρμογή μιας άμεσης εθνικής αποτρεπτικής στρατηγικής, συνωθώντας στην εφαρμογή της διπλωματικής της πράξης για την ειρηνική διευθέτηση της διαφοράς και την αποκλιμάκωση της έντασης.

Έχοντας ήδη αναβάλει τρεις φορές την έξοδο του *ΜΤΑ Σισμίκ Ι* στο Αιγαίο από τον Μάρτιο του 1976⁴⁴ και ενώ συνεχίζονταν οι διαπραγματεύσεις Ελλήνων και Τούρκων εμπειρογνομόνων στο Παρίσι (15-16 Ιουνίου) για το ζήτημα του εναέριου χώρου και πολιτικών αξιωματούχων των δύο κρατών, των πρέσβων Τζούνη-Μπιλγκέ, στη Βέρνη (19-20 Ιουνίου) για το ζήτημα της υφαλοκρηπίδας, το τουρκικό Συμβούλιο Εθνικής Ασφάλειας αποφασίζει (13.7.1976) την έναρξη των ερευνών του *ΜΤΑ Σισμίκ Ι* στην αιγαιακή υφαλοκρηπίδα.⁴⁵ Ο ίδιος ο Τούρκος πρωθυπουργός Σουλεϊμάν Ντεμιρέλ δήλωσε (21.7.1976) ότι οποιαδήποτε πράξη εναντίον του τουρκικού σκάφους θα θεωρείτο «πειρατεία». Παράλληλα, ο Τούρκος υπουργός Εξωτερικών Ι. Τσαγλαγιαγκίλ ανακοίνωσε στον Έλληνα πρέσβη Δ. Κοσμαδόπουλο την προαποφασισμένη πολιτική ενέργεια της Τουρκίας, διαβεβαιώνοντας ότι δεν θα προχωρούσε σε γεωτρήσεις στην αιγαιακή υφαλοκρηπίδα και συνεπώς δεν θα έθιγε κυριαρχικά δικαιώματα της Ελλάδος.⁴⁶

Εμμένοντας στην επιλεγόμενη και εφαρμοζόμενη πολιτική της θέσης για ειρηνική διευθέτηση της διαφοράς, η Ελλάδα θα προβεί σε μια μονομερή παραχώρηση προς την Τουρκία, αποδεχόμενη την έξοδο του «Χόρα» στο Αιγαίο, εάν και εφόσον σκοπός της αποστολής του ήταν η διεξαγωγή μόνο επιστημονικών ερευνών επιφανείας και παρακολουθείτο από ελληνικό πολεμικό σκάφος.

*«Οίκοθεν νοείται ότι η όλη κατάσταση θα ανετρέπετο εάν το "Χόρα", παρά μίαν τοιαύτην συνεννόησιν, προέβαινε εις σεισμικάς ερεύνas εντός των περιοχών που εμείς θεωρούμεν ότι εμπίπτουν εις την ιδικήν μας υφαλοκρηπίδα».*⁴⁷

Η διαφαινόμενη οπισθοχώρηση της Τουρκίας ως προς την πραγμάτωση των αναθεωρητικών της αξιώσεων, ενόσω κατά την πρώτη φάση της εξόδου του *ΜΤΑ Σισμίκ Ι* στο Αιγαίο (27.7-4.8.1976) το πλοίο παρέμεινε εντός των τουρκικών χωρικών υδάτων, θα αποδειχθεί φρούδα το αμέσως επόμενο χρονικό διάστημα και ενώ ο Έλληνας πρωθυπουργός είχε αναλάβει προσωπικά τη διαχείριση της κρίσης.⁴⁸

Υπό καθεστώς αμφισημίας ως προς την ελληνική πολιτική δέσμευση η Τουρκία θα προχωρήσει στην υλοποίηση της προδηλωμένης πολιτικής της ενέργειας για τη διεξαγωγή

⁴³ Διευκρινίζουμε ότι το ερευνητικό σκάφος «Χόρα» αγοράστηκε από το τουρκικό δημόσιο το 1976 και μετονομάστηκε σε «ΜΤΑ Σισμίκ Ι» στις 16 Ιουνίου του 1976. Στο κείμενο ακολουθείται η ονοματοδοσία που παρατίθεται στις εκάστοτε πηγές, ωστόσο συχνά καταγράφονται και οι δύο ονομασίες του τουρκικού ερευνητικού σκάφους. Βλ. αναλυτικότερα Σαζανίδης, *Οι Ελληνοτουρκικές Σχέσεις*, 112. Συρίγος, *Οι Ελληνοτουρκικές Σχέσεις*, 315-16.

⁴⁴ Την εν λόγω περίοδο και σύμφωνα με δήλωση του Τούρκου υπουργού Ενέργειας Selahattin Kilic η Τουρκία προέβη στην παραχώρηση αδειών για τη διεξαγωγή ερευνών στην ηπειρωτική υφαλοκρηπίδα του Αιγαίου (8.3.1976). Βλ. Μαρδάς, *Πρό-Τμία Πολέμου*, 250. Μπίτσιος, *Πέρα από τα Σύνορα*, 92.

⁴⁵ Συρίγος, *Οι Ελληνοτουρκικές Σχέσεις*, 315.

⁴⁶ Διακοίνωση της ελληνικής κυβέρνησης (26 Ιουλίου 1976). Παρατίθεται στο *Καραμανλής. Αρχείο*, 256.

⁴⁷ Διακοίνωση της ελληνικής κυβέρνησης (26 Ιουλίου 1976). Στο ίδιο, 255.

⁴⁸ Φ. 13Β, «Εντολαί κ. Πρωθυπουργού σχετικώς προς Σισμίκ Ι», 30 Ιουλίου 1976. Παρατίθεται στο *Καραμανλής. Αρχείο*, 257.



ερευνών σε τμήματα της ελληνικής υφαλοκρηπίδας. Στην εν λόγω περίπτωση και λαμβάνοντας υπόψη το γεγονός ότι η ελληνική πολιτική ηγεσία αποδέχεται την «υπό όρους και προϋποθέσεις» είσοδο του *ΜΤΑ Σισμίκ Ι* σε περιοχές της ελληνικής υφαλοκρηπίδας, δεν ενεργοποιούνται οι διαδικασίες λήψης αποφάσεων για την ανάπτυξη των αναγκαιών συνθηκών διαμόρφωσης και εφαρμογής μιας αποτρεπτικής στρατηγικής.

Κατά τούτο, η πολιτική επιλογή της ελληνικής κυβέρνησης για κατευνασμό των αναθεωρητικών αξιώσεων της Τουρκίας αποδεχόμενη τις διμερείς διαπραγματεύσεις, όχι μόνο θα υπονομεύσει την πάγια πολιτική θέση της Ελλάδας περί της νομικής φύσης της διμερούς διαφοράς για την οριοθέτηση της υφαλοκρηπίδας, αλλά θα οδηγήσει στην κλιμάκωση των πολιτικών ενεργειών της Τουρκίας με κορυφαίο σημείο την πραγματοποίηση ερευνών τον Αύγουστο του 1976. Ειδικότερα, η δεύτερη έξοδος του *ΜΤΑ Σισμίκ Ι* στο Αιγαίο (5.8.1976) θα ολοκληρωθεί με τη διενέργεια τριών διαδοχικών ερευνών στην ελληνική ηπειρωτική υφαλοκρηπίδα (6-8.8.1976) δημιουργώντας ένα τετελεσμένο γεγονός.⁴⁹ Μολαταύτα, η Ελλάδα, ενώ έχει ήδη εκκινήσει τις διαδικασίες για την καθολική κινητοποίηση των ενόπλων της δυνάμεων θέτοντάς τις σε κατάσταση επιφυλακής,⁵⁰ θα ακολουθήσει τη διπλωματική οδό μέσω της διπλής μονομερούς προσφυγής της στο Συμβούλιο Ασφαλείας των Ηνωμένων Εθνών⁵¹ και στο Διεθνές Δικαστήριο της Χάγης.⁵²

Εκ του αποτελέσματος κρινόμενη, η ελληνική πολιτικο-στρατηγική διαχείριση της τουρκικής πολιτικής πράξης ενείχε υψηλό βαθμό τρωτότητας. Η δημιουργία ενός πολιτικού τετελεσμένου στην αιγαιακή υφαλοκρηπίδα αποτελεί ένα μόνο βήμα της μεθοδικά συντεταγμένης και προοδευτικά κλιμακούμενης τουρκικής πολιτικής αξίωσης για άσκηση συγκυριαρχίας στα θαλάσσια, υποθαλάσσια, εναέρια και εδαφικά καθεστώτα του Αιγαίου.⁵³ Η ελληνική εκδοχή του επιχειρήματος αυτού είναι διαφορετική στο βαθμό που εκλαμβάνει την τουρκική πολιτική πράξη—διεξαγωγή σεισμικών ερευνών στην ηπειρωτική υφαλοκρηπίδα των ελληνικών νησιών του βορείου-ανατολικού Αιγαίου—ως πρόκληση και

⁴⁹ Διακοίνωση της ελληνικής κυβέρνησης στην Τουρκία (7 Αυγούστου 1976). Παρατίθεται στο *Καραμανλής, Αρχείο*, 272.

⁵⁰ Στο ίδιο, 271.

⁵¹ Αναλυτικότερα, στην ελληνική προσφυγή που κατατέθηκε από τον έλληνα πρέσβη στα Ηνωμένα Έθνη Γ. Παπούλια (10.8.1976) στον πρόεδρο του Συμβουλίου Ασφαλείας (Σ.Α.) η Αθήνα ζητούσε την άμεση σύγκληση του Σ.Α., γιατί «κατ' επανάληψη κατάφωροι παραβιάσεις εκ μέρους της Τουρκίας των κυριαρχικών δικαιωμάτων της Ελλάδος επί της υφαλοκρηπίδος του Αιγαίου δημιούργησαν επικίνδυνον κατάσταση απειλούσαν την διεθνήν ειρήνην και ασφάλειαν». UN Doc S/12167/10 Αυγούστου 1976. Παρατίθεται στο Συρίγος, *Οι Ελληνοτουρκικές Σχέσεις*, 316.

⁵² Βλέπε σχετικά *Καραμανλής, Αρχείο*, 278. Η απορριπτική απόφαση του ΔΔ στηριζόταν στο διατακτικό της απόφασης 395 του ΣΑ, αποφαινόμενο ότι δεν προέκυπτε ανεπανόρθωτη βλάβη έναντι των ελληνικών κυριαρχικών δικαιωμάτων για την εφαρμογή του άρθρου 41 του καταστατικού του ΔΔ, ώστε να ληφθούν προσωρινά μέτρα. Βλέπε, *Καραμανλής, Αρχείο*, 282 και Συρίγος, *Οι Ελληνοτουρκικές Σχέσεις*, 320.

⁵³ «Οι άμεσοι τουρκικοί στόχοι είναι: συγκυριαρχία στον εναέριο χώρο του Αιγαίου, διχοτόμηση της υφαλοκρηπίδας στο Αιγαίο και συνιδιοκτησία του πετρελαίου του Αιγαίου, αποστρατικοποίηση των νήσων του Αιγαίου και διχοτόμηση της Κύπρου. Οι μακροπρόθεσμοι στόχοι των Τούρκων περιλαμβάνουν την κατάληψη των νήσων του ανατολικού Αιγαίου και της Δυτικής Θράκης». Συνέντευξη του Προέδρου του ΠΑΣΟΚ Α. Παπανδρέου, 12 Αυγούστου 1976. Παρατίθεται στο Ανδρέας Παπανδρέου, *Η Ελλάδα στους Έλληνες*, επιμέλεια, πρόλογος, Χρίστος Καρανάσης, (Αθήνα: Εκδόσεις Καρανάσης, 1976), 398.



όχι ως διαμφισβήτηση των κυριαρχικών της δικαιωμάτων. Τοιουτοτρόπως, η διπλωματική απάντηση της Ελλάδας εγγράφεται στη λογική του εξ αναγκαιότητας πολιτικού συμβιβασμού («εξάντληση όλων των διαθέσιμων διπλωματικών μέσων για τη διευθέτηση της διαφοράς») με την Τουρκία και στην εκ προοιμίου εγκατάλειψη της αποτρεπτικής επιλογής.

Αποτελέσματα της κρίσης

Αναλυτικότερα, η ελληνική κυβέρνηση λειτουργεί παρακολουθηματικά στην πολιτική ρητορεία και πράξη της Τουρκίας στο Αιγαίο, μη αντιλαμβανόμενη το μέτρο των αναθεωρητικών της αξιώσεων. Με εξαίρεση την αρχική πολιτική δέσμευση του υπουργού Άμυνας Ευάγγελου Αβέρωφ (Ιανουάριος 1975), η οποία θα γνωστοποιηθεί και από τον υπουργό Εξωτερικών Δ. Μπίτσιο στον ομόλογό του των ΗΠΑ, Χ. Κίσιντζερ, για την προάσπιση των ελληνικών κυριαρχικών δικαιωμάτων στην αιγαιακή υφαλοκρηπίδα, δεν καταγράφονται σαφείς αναφορές περί της αναθεωρητικής πολιτικο-στρατηγικής συμπεριφοράς της Τουρκίας. Τουναντίον, μεθοδικά και συντεταγμένα επιχειρείται μέσω μονομερών παραχωρήσεων (διμερείς συνομιλίες μεταξύ εμπειρογνωμόνων και πολιτικών αξιωματούχων των δύο μερών για την επίλυση του ζητήματος της υφαλοκρηπίδας, του εθνικού εναέριου χώρου και της περιοχής πληροφόρησης πτήσεων σε συνδυασμό με την πρόταση του Έλληνα πρωθυπουργού Κ. Καραμανλή για υπογραφή συμφώνου μη επιθέσεως με την Τουρκία)⁵⁴ ο μετριασμός των τουρκικών πολιτικών αξιώσεων. Υπό αυτό το πρίσμα επιλέχθηκε η διμερής προσέγγιση με την Τουρκία και η σύναψη συνυποσχετικού για την παραπομπή του ζητήματος οριοθέτησης της αιγαιακής υφαλοκρηπίδας στο Διεθνές Δικαστήριο της Χάγης.⁵⁵ Συναφώς, η διπλωματική διαλλακτικότητα της Ελλάδας ως προς την ακολουθητέα διαδικασία για την επίλυση της διμερούς διαφοράς οριοθέτησης της υφαλοκρηπίδας θα απολήξει στη διεύρυνση του αντικειμένου της διαπραγμάτευσης—ηπειρωτική υφαλοκρηπίδα και εναέριος χώρος στο Αιγαίο—και στην ανάληψη διμερών συνομιλιών μεταξύ εμπειρογνωμόνων των δύο χωρών (2.11.1976) για την οριοθέτηση του πλαισίου της διαπραγμάτευσης. Απόρροια της εξέλιξης αυτής ήταν η υπογραφή από τους «διπλωμάτες Ιωάννη Τζούνη και Σουάτ Μπιλγκέ» του πρακτικού της Βέρνης.⁵⁶

⁵⁴ Ο τούρκος Πρωθυπουργός Σ. Ντεμιρέλ θα ανταπαντήσει στις 17.4.1976 εκφράζοντας αμφιβολίες ως προς τη σκοπιμότητα και τη χρησιμότητα του προτεινόμενου συμφώνου. «Η Τουρκία διατηρεί ωρισμένους δισταγμούς ως προς την σημασία αλλά και τα πλεονεκτήματα τα οποία θα προέκυπτον εκ της συνάψεως του συμφώνου μη επιθέσεως μεταξύ δύο χωρών, οι οποίες είναι μέλη της αυτής αμυντικής συμμαχίας». Παρατίθεται στο Σαζανίδης, *Οι Ελληνοτουρκικές Σχέσεις*, 82.

⁵⁵ Κατά τη διάρκεια των διμερών διαπραγματεύσεων μεταξύ Ελλήνων και Τούρκων πολιτικών αξιωματούχων και εμπειρογνωμόνων, η Τουρκία δεν θα αναγνωρίσει τη νομική φύση της διαφοράς, αντιπείνοντας ότι επρόκειτο για ένα αμιγώς πολιτικό ζήτημα και προτάσσοντας μια συνολική λύση πακέτο για τα διμερή και διεθνή θεσμικά ελληνοτουρκικά ζητήματα.

⁵⁶ Βλ. Συρίγος, *Οι Ελληνοτουρκικές Σχέσεις*, 326. Επρόκειτο για ένα αμιγώς διαδικαστικό κείμενο που όριζε το κανονιστικό πλαίσιο της ακολουθητέας διαδικασίας για την οριοθέτηση της υφαλοκρηπίδας μεταξύ των διιστάμενων μερών. Βλ. Σαζανίδης, *Οι Ελληνοτουρκικές Σχέσεις*, 84.



Η ελληνοτουρκική κρίση του Μαρτίου του 1987

Το ζήτημα της οριοθέτησης της υφαλοκρηπίδας του Αιγαίου επανήλθε στο προσκήνιο το δεύτερο εξάμηνο του 1986, μετά την προηγούμενη απόφαση της ελληνικής κυβέρνησης να επιτρέψει στην Κοινοπραξία των εταιρειών Denison Mines LTD, Hellenic Overseas (HOLDING) LTD, White Shield Greece Oil Corporation και Ποσειδών Α.Ε. Πετρελαίων τη διεξαγωγή ερευνών και την εκμετάλλευση υποθαλάσσιων υδρογονανθράκων σε τμήματα της αιγαιακής υφαλοκρηπίδας εκτός της ελληνικής αιγιαλίτιδας ζώνης.⁵⁷

Η εξέλιξη αυτή οδήγησε την Τουρκία στην επίδοση μιας σειράς διαβημάτων προς την ελληνική κυβέρνηση, υπογραμμίζοντας ότι κάθε ενέργεια προς την κατεύθυνση της υφαλοκρηπίδας του Αιγαίου θα ήταν αντίθετη με το Πρακτικό της Βέρνης.⁵⁸ Σε μια ύστατη προσπάθεια για την αποφυγή κλιμάκωσης της έντασης, η ελληνική κυβέρνηση προέβη (18.2.1987) στην εξαγορά του πλειοψηφικού πακέτου των μετοχών της Κοινοπραξίας⁵⁹ με στόχο τον έλεγχο των μελλοντικών δραστηριοτήτων της και την αποφυγή οποιασδήποτε ενέργειας που θα μπορούσε να εκληφθεί από την Τουρκία ως παραβίαση του Πρακτικού της Βέρνης.⁶⁰

Τουναντίον, η ανάγνωση της Τουρκίας ήταν διαμετρικά αντίθετη ως προς την πρόθεση της Ελλάδας εκλαμβάνοντας την πολιτική της πράξη ως πρόδρομο για τη δημιουργία τετελεσμένων—ανεμπόδιστη εξερεύνηση και εκμετάλλευση της αιγαιακής υφαλοκρηπίδας. Με διάβημα που επέδωσε ο Τούρκος πρέσβης Ναζμί Ακιμάν στον Έλληνα υφυπουργό Εξωτερικών Γιάννη Καψή στις 27 Φεβρουαρίου του 1987, αξιώνει από την ελληνική κυβέρνηση την τήρηση των συμφωνηθέντων της Βέρνης και ρητή διαβεβαίωση ότι δεν θα προβεί σε καμία ενέργεια διεξαγωγής ερευνών στην αιγαιακή υφαλοκρηπίδα.⁶¹

Η απάντηση της Ελλάδας θα δοθεί με κοινή συνέντευξη τύπου του υπουργού Ενέργειας Αναστάσιου Πεπονή και του υφυπουργού Εξωτερικών Γιάννη Καψή (26.2.1987).⁶² Ο Έλληνας υφυπουργός Εξωτερικών δήλωσε ότι «το εάν, που, πότε και πώς» θα γίνουν γεωτρήσεις ανήκει στη διακριτική ευχέρεια της ελληνικής κυβέρνησης και επανέλαβε την πάγια ελληνική θέση για προσφυγή του ζητήματος οριοθέτησης της αιγαιακής υφαλοκρηπίδας στο Διεθνές Δικαστήριο της Χάγης με τη σύναψη συνυποσχετικού.⁶³

⁵⁷ Κ. Σταμπολή «70.000 βαρέλια πετρελαίου ημερησίως η απόδοση των νέων κοιτασμάτων», *Καθημερινή* 15-16 Μαρτίου 1987 και Συρίγος, *Οι Ελληνοτουρκικές Σχέσεις*, 376-7.

⁵⁸ «Νέες προκλήσεις από την Άγκυρα», *Καθημερινή*, 31 Δεκεμβρίου 1986 και Μαρδός, *Προ-Ίμια πολέμου*, 295.

⁵⁹ Γιάννης Καψής, *Οι Τρεις Μέρες του Μάρτη*, (Αθήνα: Νέα Σύνορα, 1990), 46. Αξίζει να σημειωθεί ότι στις 24 Φεβρουαρίου 1987 η Κοινοπραξία, μέσω του διευθύνοντα συμβούλου της Parmeli, «ανακοίνωσε πως θα αγνοήσει την απόφαση της κυβέρνησης και θα προχωρήσει σε γεωτρήσεις ανατολικά της Θάσου σε απόσταση δέκα ναυτικών μιλίων στις 28 Μαρτίου 1987». Βλ. και Χρήστος Λυμπέρης, *Πορεία σε Ταραγμένες Θάλασσες*, (Αθήνα: Ποιότητα, 2005), 299.

⁶⁰ Λυμπέρης, *Πορεία σε Ταραγμένες Θάλασσες*, 298-9.

⁶¹ Μαρδός, *Προ-Ίμια Πολέμου*, 296.

⁶² «Η ελληνική κυβέρνηση, μετά την εξαγορά των μετοχών, θα αποφασίσει το που, πότε και πώς θα γίνουν γεωτρήσεις στην ελληνική υφαλοκρηπίδα». Παρατίθεται στο Λυμπέρης, *Πορεία σε Ταραγμένες Θάλασσες*, 299.

⁶³ Καψής, *Οι Τρεις Μέρες του Μάρτη*, 46.



Το προοίμιο της κρίσης του Μαρτίου 1987

Υπό αυτές τις συνθήκες, τον Μάρτιο του 1987 παρουσιάστηκε μια σταδιακή όξυνση των ελληνοτουρκικών σχέσεων και η Ελλάδα καλείται να διαμορφώσει-εφαρμόσει μια αποτελεσματική αποτρεπτική στρατηγική για την αποφυγή μιας ενδεχόμενης ένοπλης σύρραξης. Αρχικά η απειλητική ρητορεία της τουρκικής πολιτικής και στρατιωτικής ηγεσίας μέσω της μετάδοσης της πολιτικής της δέσμευσης να προβεί σε εδαφικά τετελεσμένα, θα συνοδευτεί με την απόφαση του Συμβουλίου Εθνικής Ασφάλειας της Τουρκίας (Μάρτιος 1987) για τη διεξαγωγή ερευνών στην υφαλοκρηπίδα του Αιγαίου.⁶⁴

Εφόσον έχει προσδιορισθεί και αξιολογηθεί η τουρκική απειλή, η ελληνική πολιτική ηγεσία οδηγείται στη διαδικασία διαμόρφωσης και εφαρμογής μιας εθνικής, άμεσης αποτρεπτικής στρατηγικής. Πρώτο βήμα είναι η διακήρυξη της πολιτικής της δέσμευσης για την προάσπιση των εθνικών συμφερόντων—συγκεκριμένα το απαραβίαστο της εδαφικής ανεξαρτησίας—με αντικειμενικό στόχο τον επηρεασμό της διαδικασίας λήψης αποφάσεων του τουρκικού Εθνικού Συμβουλίου Ασφαλείας.

Το βράδυ της 20ής Μαρτίου ο κυβερνητικός εκπρόσωπος Γιάννης Ρουμπάτης με εντολή του ίδιου του πρωθυπουργού μεταδίδει την ελληνική πολιτική δέσμευση:

*«Η Ελληνική κυβέρνηση είναι υποχρεωμένη και αποφασισμένη να λάβει όλα τα απαραίτητα μέτρα και δεν φέρει την παραμικρή ευθύνη για τις απρόβλεπτες συνέπειες που μπορεί να έχει η επιδείνωση της κατάστασης».*⁶⁵

Στα πλαίσια της διαδικασίας κοινοποίησης της πολιτικής της δέσμευσης, η ελληνική κυβέρνηση θα χρησιμοποιήσει τον παράγοντα της διεθνούς αποτροπής για να ενισχύσει την αποτελεσματικότητα της αποτρεπτικής της στρατηγικής μέσω εξωτερικής εξισορρόπησης. Συγκεκριμένα μετά από σύσκεψη που πραγματοποιήθηκε (22.3.1987) υπό την προεδρία του Έλληνα Πρωθυπουργού Α. Παπανδρέου, αποφασίσθηκε η αποστολή υπομνημάτων προς τον Αμερικανό υπουργό Εξωτερικών Τζορτζ Σουλτς και τον Γενικό Γραμματέα του ΝΑΤΟ λόρδο Κάρινγκτον.

Η Τουρκία από την πλευρά της, ακολουθώντας στρατηγική εξαναγκασμού, σκληραίνει την πολιτική της στάση μέσω της μεθοδικής κλιμάκωσης του επιπέδου της έντασης για την απόκτηση ενός συγκριτικού διαπραγματευτικού πλεονεκτήματος. Με την απόφαση του Εθνικού Συμβουλίου Ασφαλείας (στις 25 Μαρτίου) για την έξοδο του «Σισμίκ» (27 Μαρτίου) στο Αιγαίο, η Τουρκία επιχειρεί όχι μόνο να ελέγξει το βαθμό αξιοπιστίας της ελληνικής αποτρεπτικής απειλής, αλλά κυρίως να δημιουργήσει ένα εδαφικό τετελεσμένο σε περίπτωση μη πραγματοποίησής της. Η άμεση απειλή της Τουρκίας αντικατοπτρίζεται

⁶⁴ Αναλυτικότερα, η τουρκική κυβέρνηση εξουσιοδότησε την Τουρκική Εταιρεία Πετρελαίων (ΤΡΑΟ) να προχωρήσει στη διεξαγωγή ερευνών σε τέσσερις περιοχές του βορείου Αιγαίου:

«1. Παραχώρηση με α/α 2640 για 1.822 τ.χιλ. που περικλείει τη Σαμοθράκη αφήνοντας ένα μικρό διάυλο στη δυτική πλευρά.

2. Παραχώρηση με α/α 2641 για 2.881 τ.χιλ. που εκτείνεται σε όλο το νοτιοανατολικό τμήμα της Λήμνου.

3. Παραχώρηση με α/α 2642 για 3.633 τ.χιλ που καλύπτει την περιοχή μεταξύ Σκύρου και Λέσβου.

4. Παραχώρηση με α/α 2643 για 1.245 τ.χιλ. που καλύπτει την περιοχή μεταξύ Λέσβου και Χίου.

Και οι τέσσερις ερευνητικές παραχωρήσεις έπαυαν την 26η Σεπτεμβρίου του έτους 2003». Βλ. Μαρδάς, *Προ-Ίμια Πολέμου*, 298. Επίσης βλ. Καψής, *Οι Τρεις Μέρες του Μάρτη*, 31.

⁶⁵ Στο ίδιο, 55.



στη διακοίνωση του γενικού γραμματέα του Εθνικού Συμβουλίου Ασφαλείας, υποστράτηγου Γκιουβέν Εργκεντλάν (Ergentlan), την 26 Μαρτίου 1987:

«Αύριο το "Σισμίκ" θα βγει στο Αιγαίο με κατεύθυνση τα διεθνή ύδατα». «Θα συνοδεύεται από πολεμικά πλοία. Ο στρατός βρίσκεται ήδη σε επιφυλακή. Λόγω των ενεργειών της Ελλάδας στο Αιγαίο, που είναι αντίθετες με τις διεθνείς συμβάσεις, η κυβέρνηση έθεσε σ'εφαρμογή μέρος των αποφάσεων του Εθνικού Συμβουλίου Ασφαλείας με σκοπό τη διασφάλιση των εθνικών δικαιωμάτων και συμφερόντων της Τουρκίας».⁶⁶

Τοιουτοτρόπως, η Τουρκία οριοθετεί τη σχεδιαζόμενη επιχειρησιακή της δράση με επίσημη δήλωση του Τούρκου υφυπουργού Εξωτερικών Νουζχέτ Καντεμίρ (27.3.1987) ότι το «Πίρι Ρέις» θα βρίσκονταν στη θέση Μπάμπουρας της Θάσου στις 12 το μεσημέρι της επομένης ημέρας.⁶⁷ Ενώ για την αύξηση της αξιοπιστίας της απειλής της, θα προβεί στην κινητοποίηση των ενόπλων της δυνάμεων θέτοντάς σε κατάσταση επιφυλακή την 1η Τουρκική Στρατιά στην Ανατολική Θράκη και την 4η Τουρκική Στρατιά στα παράλια της Μικράς Ασίας, καθώς ο τουρκικός στόλος συγκεντρώνεται στη θάλασσα του Μαρμαρά.⁶⁸

Η κλιμάκωση των τουρκικών ενεργειών γίνεται με γοργούς ρυθμούς, αποσκοπώντας στον τακτικό αιφνιδιασμό της ελληνικής κυβέρνησης, στη μη ανταπόδοση και στην αποδοχή των τουρκικών αξιώσεων. Απότοκο της έναρξης της προδηλωμένης τουρκικής πολιτικής πράξης με τον εντοπισμό του Σισμίκ στο λιμάνι του Τσανάκ-Καλέ το πρωί της 27ης Μαρτίου ήταν η κατάρρευση της ελληνικής άμεσης εθνικής αποτροπής.

Ακολουθεί η κάθετη κλιμάκωση της έντασης με την έξοδο των τακτικών μονάδων του τουρκικού στόλου από τον Ελλήσποντο, ενώ το σύνολο των τουρκικών υποβρυχίων πλέει εν καταδύσει στο Αιγαίο και τα τουρκικά αεροσκάφη προβαίνουν σε διαρκείς παραβιάσεις του ελληνικού εθνικού εναέριου χώρου.⁶⁹ Η σθεναρή πολιτική στάση της Τουρκίας, τουλάχιστον σε επιχειρησιακό επίπεδο, κάμπτεται από μια σαφή διαφοροποίηση μεταξύ των Τούρκων κυβερνητικών αξιωματούχων ως προς την απόφαση για κλιμάκωση της έντασης. Συγκεκριμένα, ο Τούρκος υφυπουργός Εξωτερικών Νουζχέτ Καντεμίρ επιβεβαιώνει την έμπρακτη απόφαση της τουρκικής κυβέρνησης να προχωρήσει στη δεδηλωμένη της πολιτική πράξη τονίζοντας ότι: *«Τα αντίμετρα που προτίθεται να λάβει η Τουρκία κατά της Ελλάδος, δεν αφορούν διεθνή φόρα αλλά θα είναι διμερή και έμπρακτα».*⁷⁰

Αντίθετα, ο τούρκος Πρωθυπουργός Τουρκούτ Οζάλ, ο οποίος βρισκόταν στο Λονδίνο, επέμενε ότι η απόφαση για την έξοδο του Σισμίκ είχε ληφθεί από το Υπουργικό Συμβούλιο, διαχωρίζοντας εμμέσως τη θέση του⁷¹ και επισημαίνοντας ότι *«η επίλυση της κατάστασης μόνο με διάλογο γίνεται. Ας αρχίσουμε λοιπόν να μιλάμε. Δεν υπάρχει λόγος*

⁶⁶ Παρατίθεται στο Μαρδός, *Προ-Ίμια Πολέμου*, 299.

⁶⁷ Στο ίδιο, 303.

⁶⁸ Κουρής, *Ελλάδα - Τουρκία, Ο Πεντηκονταετής «Πόλεμος»*, (Αθήνα: Λιβάνης-Νέα Σύνορα, 1997), 331· Αγγ. Στάγκος, Λ. Δημάκας, «Αντιμέτωποι οι στόλοι στο Αιγαίο», *Ελευθεροτυπία*, 27.3.87· Γ. Γάτος, «Οι Τούρκοι στρατηγοί έτοιμοι να βγάλουν το Σισμίκ στο Αιγαίο», *Έθνος*, 28.3.87.

⁶⁹ Καψής, *Οι Τρεις Μέρες του Μάρτη*, 73.

⁷⁰ Παρατίθεται στο Β. Τζαννετάκου, Λ. Δημάκα, «Οι προ-Σισμικές donήσεις», *Τα Νέα*, 30 Μαρτίου 1987.

⁷¹ Γ. Ανδρικόπουλος, «Σύγκρουση Οζάλ-στρατιωτικών», *Η Αυγή της Κυριακής*, 29 Μαρτίου 1987.



να κλιμακώνεται η κατάσταση. Άλλωστε, δεν συμφέρει την Ελλάδα κανενός είδους κλιμάκωση».⁷²

Από την κατάρρευση της άμεσης εθνικής αποτροπής στη λειτουργία της άμεσης ενεργητικής αποτροπής

Ποια είναι όμως η απάντηση της Ελλάδας, μετά την κατάρρευση της άμεσης αποτρεπτικής της στρατηγικής; Ευθύς αμέσως (27.3.1987) η ελληνική πολιτική ηγεσία θα προβεί στην κινητοποίηση των μηχανισμών λήψης αποφάσεων—συνεδρίαση του Κυβερνητικού Συμβουλίου Εξωτερικών και Άμυνας (ΚΥΣΕΑ) στο Εθνικό Κέντρο Επιχειρήσεων του ΓΕΕΘΑ και ακολούθως σύγκληση του Υπουργικού Συμβουλίου—με στόχο τη διαμόρφωση και την εφαρμογή μιας ενεργητικής αποτρεπτικής στρατηγικής. Μετά την ολοκλήρωση της συνεδρίασης του υπουργικού συμβουλίου ο Έλληνας Πρωθυπουργός Α. Παπανδρέου με διάγγελμα του μετέδωσε την ελληνική αποτρεπτική απειλή σε τρεις κύριους αποδέκτες.

Ο πρώτος ήταν ο ελληνικός λαός, στον οποίο δηλώνει την απόφαση της κυβέρνησης να προασπίσει με κάθε μέσο τα Ελληνικά κυριαρχικά δικαιώματα στην ηπειρωτική υφαλοκρηπίδα του Αιγαίου.⁷³

Ο δεύτερος και βασικότερος αποδέκτης ήταν η Τουρκία, στην οποία και μεταδίδεται η πολιτική δέσμευση της Ελλάδας να μην υπαναχωρήσει στην πολιτική εκφοβισμού-εξαναγκασμού της.⁷⁴

Ο τρίτος και τελευταίος αποδέκτης ήταν η Ουάσιγκτον, την οποία ο Έλληνας πρωθυπουργός κατέστησε υπόλογη για μεθοδεύσεις εις βάρος της Ελλάδας, επισείοντας τον κίνδυνο μιας ενδεχόμενης ελληνοτουρκικής στρατιωτικής αναμέτρησης. Μια τέτοια εξέλιξη δεν θα οδηγούσε μόνο σε ανακατανομές ισχύος-συμφερόντων στην περιφέρεια των Βαλκανίων-Ανατολικής Μεσογείου, αλλά θα λειτουργούσε αποδιαιθροτικά στην εσωτερική συνοχή της Βορειοατλαντικής Συμμαχίας—πιθανή κατάρρευση της νοτιοανατολικής πτέρυγας του ΝΑΤΟ.⁷⁵

Τοιουτοτρόπως, ο Ανδρέας Παπανδρέου, εκτός από τη χρήση της τεχνικής των «δεμένων χεριών» προς τον ελληνικό λαό και την Τουρκία, και της «απειλής που αφήνει κάτι στην τύχη» απέναντι στις ΗΠΑ και στο ΝΑΤΟ, θα προβεί και σε έμπρακτες διπλωματικές ενέργειες με στόχο την ενεργοποίηση του παράγοντα της διεθνούς αποτροπή—διπλωματική παρέμβαση των ΗΠΑ και του ΝΑΤΟ.⁷⁶ Ειδικότερα, κατά τη διάρκεια της ομιλίας του ο Έλληνας υπουργός Εξωτερικών, Κάρολος Παπούλιας μετέβαινε

⁷² Παρατίθεται στο Γ. Γεμενάκη, «Ήπιους τόνους συνέστησε ο Τζέφρυ Χάου στον Οζάλ», *Το Βήμα*, 29 Μαρτίου 1987.

⁷³ Παρατίθεται στο Σολταρίδης, *Από την κρίση του Μαρτίου 1987... στο Νταβός 1988*, 41.

⁷⁴ Στο ίδιο, 39.

⁷⁵ 39-40.

⁷⁶ Για την ιδιαίζουσα σημασία που επέδιδε η ελληνική κυβέρνηση στην πολιτικο-διπλωματική παρέμβαση των ΗΠΑ-ΝΑΤΟ, επενδύοντας πολιτικά σε αυτήν, βλέπε «Addressing the TOR for the Greco-Turkish Balance», 4 Νοεμβρίου 1987. NIB. DEPARTMENT OF THE ARMY. UNITED STATES ARMY INTELLIGENCE AND THREAT ANALYSIS CENTER. General CIA Records Document Number (FOIA) /ESDN (CREST): CIA-RDP93T00837R000400080009-3,

<https://www.cia.gov/library/readingroom/document/cia-rdp93t00837r000400080009-3>, 5.



στη Σόφια μεταφέροντας μήνυμα του Α. Παπανδρέου στο Βούλγαρο Πρόεδρο Ζίβκοφ.⁷⁷ Η αμέσως επόμενη διπλωματική ενέργεια του Έλληνα πρωθυπουργού συνίστατο στην απόφαση για το κλείσιμο των αμερικανικών βάσεων. Όπως χαρακτηριστικά απάντησε σε ερώτηση δημοσιογράφου, είναι: «Αυτονόητο, ασφαλώς! Ίσως και πριν από την εμπλοκή!».⁷⁸

Ακολουθεί, το ίδιο βράδυ, τηλεφωνική επικοινωνία του Έλληνα υφυπουργού Εξωτερικών Γ. Καψή με τον Γενικό Γραμματέα του ΝΑΤΟ λόρδο Κάρινγκτον στον οποίο γνωστοποιείται η ελληνική αποτρεπτική απειλή.⁷⁹ Η διπλωματική παρέμβαση του ΝΑΤΟ συνίστατο στην προτροπή, μέσω συστάσεων, «στην Ελλάδα και στην Τουρκία να αποφύγουν οποιαδήποτε ενέργεια που θα μπορούσε να επιδεινώσει την ήδη τεταμένη κατάσταση και τους υποδείχθηκε να χρησιμοποιήσουν πλήρως τα ειρηνικά μέσα που έχουν στη διάθεσή τους».⁸⁰

Από την πλευρά τους, οι Ηνωμένες Πολιτείες με ανακοίνωση του Στέιτ Ντιπάρτμεντ (26.3.1987) επισημαίνουν τη σοβαρότητα της κατάστασης και συνιστούν την αποφυγή ενεργειών που θα οδηγούσαν στην επιδείνωση της κρίσης.⁸¹

Στο πλαίσιο αυτό και για τη διασφάλιση της διεθνούς νομιμοποίησης της ελληνικής αποτρεπτικής στρατηγικής θα χρησιμοποιηθεί η πρακτική της διμερούς και της πολυμερούς διπλωματίας για την προβολή των προθέσεων και τη γνωστοποίηση της πολιτικής δέσμευσης της Ελλάδας στα τρίτα κράτη και στους διεθνείς οργανισμούς. Η ελληνική κυβέρνηση μέσω του μόνιμου αντιπροσώπου της στα ΗΕ, Χ. Ζαχαράκη, ενημέρωσε, προφορικά και γραπτά, το Γενικό Γραμματέα και τον Πρόεδρο του Συμβουλίου Ασφαλείας των Ηνωμένων Εθνών σχετικά με την πολιτική της απόφαση να παραπεμφθεί το θέμα της οριοθέτησης της ηπειρωτικής υφαλοκρηπίδας του Αιγαίου στο Διεθνές Δικαστήριο της Χάγης.⁸²

Η ίδια ενημέρωση έγινε στις ΗΠΑ,⁸³ στην ΕΣΣΔ⁸⁴ και στις χώρες-μέλη της ΕΟΚ. Από το ελληνικό υπουργείο Εξωτερικών αποστέλλονται τηλεγραφήματα προς όλες τις πρεσβείες για ενημέρωση των ξένων χωρών στα οποία τονίζεται με σαφή και κατηγορηματικό τρόπο ότι η Ελλάδα δεν προτίθεται να υπαναχωρήσει στις πολιτικές αξιώσεις της Τουρκίας.

⁷⁷ Μαρδάς, *Προ-Τρια Πολέμου*, 303.

⁷⁸ Στο ίδιο.

⁷⁹ 306-7.

⁸⁰ Δήλωση του Γενικού Γραμματέα του ΝΑΤΟ. Παρατίθεται στο Δ. Καλογερόπουλος, «Για συμβιβασμό πιέζει το ΝΑΤΟ», *Αυγή*, 28 Μαρτίου 1987.

⁸¹ Το γεγονός ότι και οι δύο χώρες θεωρούν δεδομένη τη διπλωματική παρέμβαση των ΗΠΑ για την παρεμπόδιση οιασδήποτε κλιμάκωσης της μεταξύ τους έντασης στο επίπεδο της γενικευμένης σύρραξης λειτουργεί υπονομευτικά σε μια ενδεχόμενη πολιτικο-διπλωματική προσέγγιση των δύο μερών. Ουσιαστικά, με την παρουσία τους οι ΗΠΑ τους σώζουν από τους εαυτούς τους.

«[...] both Athens and Ankara appear to believe that the US will somehow save the two sides from themselves and prevent open hostilities». Βλέπε, «Greece-Turkey-Cyprus: Trouble Ahead?», 4 Σεπτεμβρίου 1986. General CIA Records. Document Number (FOIA) /ESDN (CREST): CIA-RDP86T01017R000404250001-5, σ.9. <https://www.cia.gov/library/readingroom/document/cia-rdp86t01017r000404250001-5>.

⁸² «Μετακινήσεις στρατού στον Έβρο», *Τα Νέα*, 28 Μαρτίου 1987.

⁸³ Κουρή, *Ελλάδα - Τουρκία*, 333 και Μαρδάς, *Προ-Τρια Πολέμου*, 304.

⁸⁴ Κώστας Μαρδάς, *Πίσω Από τον Ήλιο. Ανδρέας Παπανδρέου. Οράματα και Εφιάλτες*, (Αθήνα: Γνώση, 1995), 398.



Για την ενίσχυση της αξιοπιστίας της αποτρεπτικής της απειλής η ελληνική πολιτική και στρατιωτική ηγεσία με αλληπάλληλες συσκέψεις του ΚΥΣΕΑ θα προβούν στην αναδιαμόρφωση της άμεσης αποτροπής σε ενεργητική μέσω της καθολικής κινητοποίησης των ενόπλων δυνάμεων (27.3.1987). Ως πολιτικός στόχος τίθεται η προάσπιση της ελληνικής εδαφικής ακεραιότητας με την απειλή τιμωρίας—διεξαγωγή πρώτου πλήγματος—σε ενδεχόμενη παραβίαση της ελληνικής υφαλοκρηπίδας. Το μήνυμα (δείκτης) που μετέδωσε η ελληνική κυβέρνηση ήταν σαφές και αδιαπραγμάτευτο: η Τουρκία να μην προχωρήσει στη διεξαγωγή ερευνών στην ελληνική υφαλοκρηπίδα· εάν επιχειρούσαν να «τρυπήσουν» στην ελληνική υφαλοκρηπίδα θα τους εμπόδιζαν τα πυροβόλα του ελληνικού στόλου.⁸⁵

Με την έκδοση της πρώτης διαταγής από το Εθνικό Κέντρο Επιχειρήσεων στις 2 π.μ.(27. 3.1987), το σύνολο των μετακινήσεων των ενόπλων δυνάμεων τίθεται υπό τον συντονισμό της διακλαδικής άσκησης «ΠΟΣΕΙΔΩΝ-ΔΙΑΣ '87».⁸⁶ Αναλυτικότερα, τα πολεμικά πλοία απέπλευσαν από τους ναύσταθμους, τα αεροσκάφη επιφυλακής τέθηκαν σε ετοιμότητα τριών λεπτών, οι πτέρυγες μάχης εισήλθαν σε κατάσταση συναγερμού στον Έβρο και στα νησιά· Η ετοιμότητα βρισκόταν στον μέγιστο βαθμό, ενώ οι επιστρατευμένοι είχαν ήδη φτάσει στις ευαίσθητες περιοχές με πολεμικά και επιβατικά πλοία.⁸⁷

Θα ακολουθήσει μία έντονη διπλωματική δραστηριότητα, επίσημη και ανεπίσημη, για να φθάσουμε στη δήλωση του τούρκου Πρωθυπουργού Οζάλ, αργά το βράδυ (27.3.1987) στο *BBC*, ότι «το Σισμίκ δεν θα σταλεί στην αμφισβητούμενη θαλάσσια περιοχή, αν και οι Έλληνες πράξουν το ίδιο».⁸⁸

Η αποδοχή από την ελληνική κυβέρνηση του πλαισίου που έθετε ο Τούρκος πρωθυπουργός θα οδηγήσει στην αποκλιμάκωση της κρίσης με μια αμοιβαία οπισθοχώρηση των δύο μερών.

Αξιοπιστία και αποτελεσματικότητα

Ποιο ήταν όμως το μέτρο αξιοπιστίας της ελληνικής αποτρεπτικής στρατηγικής και ποιος ο βαθμός αποτελεσματικότητάς της; Η αξιοπιστία της ελληνικής αποτρεπτικής στρατηγικής ενισχύονταν από το διακυβευόμενο συμφέρον—εδαφική ακεραιότητα—που ανάγονταν σε εγγενή αξία, μη επιδεχόμενη συμβιβασμού ανεξαρτήτως τιμήματος-κόστους, όπως εναργώς προδηλώθηκε από τον Έλληνα πρωθυπουργό.⁸⁹ Επιπρόσθετα, η διαμόρφωση μιας εν δυνάμει ισορροπίας ισχύος στο Αιγαίο και στη Θράκη, καθιστούσε δυνατή την προβολή αποτελεσματικής άμυνας σε μια ενδεχόμενη επιθετική δράση της Τουρκίας.

Συμπερασματικά και υπό το πρίσμα των πραγματολογικών δεδομένων η υιοθέτηση μιας σθεναρής αλλά ευέλικτης στρατηγικής (*firm but flexible strategy*⁹⁰)—μια άκαμπτη στάση απέναντι στις τουρκικές απαιτήσεις συνδυαζόμενη με διπλωματικές πρωτοβουλίες,

⁸⁵ Καψής, *Οι Τρεις Μέρες του Μάρτη*, 68.

⁸⁶ Κουρής, *Ελλάδα - Τουρκία*, 334.

⁸⁷ Γιώργος Δαράτος, «Ανησυχούν στο ΝΑΤΟ για σύγκρουση», *Ελευθεροτυπία*, 28 Μαρτίου 1987.

⁸⁸ Λυμπέρης, *Πορεία σε Ταραγμένες Θάλασσες*, 307 και Κουρής, *Ελλάδα - Τουρκία*, 338.

⁸⁹ Snyder, "Deterrence and Defense", 245. Ο Snyder υποστηρίζει ότι αν ο απειλούμενος μπορέσει να δημιουργήσει στον αντίπαλο την εντύπωση ότι τα κίνητρα—προθέσεις του στηρίζονται σε «all or nothing» ηθικές αξίες που δεν επιδέχονται κανένα συμβιβασμό υπό οποιοδήποτε κόστος, τότε η αποτροπή ενισχύεται.

⁹⁰ Huth, *Extended Deterrence*, 51-3.



ώστε μέσω αμοιβαίων συμβιβασμών να αρθούν τα όποια αδιέξοδα—σε συνδυασμό με τη λειτουργία της διεθνούς αποτροπής ενίσχυσε το μέτρο αποτελεσματικότητας της ελληνικής αποτρεπτικής στρατηγικής. Η ελληνική κυβέρνηση, με την υιοθέτηση ανυποχώρητης στάσης ως προς το μέτρο αποφασιστικότητάς της να προασπίσει τα εγγενή της συμφέροντα με τη χρήση ένοπλης βίας, δέσμευσε την πολιτική της αξιοπιστία και μετέθεσε το δίλημμα της επιλογής μεταξύ πολέμου ή συμβιβαστικής υποχώρησης στην Τουρκία.⁹¹ Αντίστοιχα, η επίδειξη από τον Έλληνα πρωθυπουργό ριψοκίνδυνης συμπεριφοράς μέσω της μετάδοσης της πολιτικής του δέσμευσης για την πραγμάτωση της απειλής τιμωρίας ανεξαρτήτως κόστους ενίσχυσε όχι μόνο την αξιοπιστία της αποτρεπτικής απειλής αλλά και τη διπλωματική φήμη-κύρος της χώρας, δημιουργώντας ένα θετικό προηγούμενο.

Η κρίση των Ιμίων

Οι προοδευτικά κλιμακούμενες σε έκταση και ένταση τουρκικές αναθεωρητικές αξιώσεις θα συνεχιστούν και στην μεταψυχροπολεμική περίοδο εκκινώντας από το περιστατικό της προσάραξης του τουρκικού εμπορικού πλοίου *Φιγκέτ Αγκάτ* σε αβαθή ύδατα, κοντά στη βραχονησίδα ανατολική Ίμια στις 25 Δεκεμβρίου 1995.⁹² Η προσωρινή διπλωματική κρίση που δημιουργείται με την άρνηση του Τούρκου καπετάνιου να δεχθεί τις υπηρεσίες των ελληνικών ρυμουλκών, αμφισβητώντας ουσιαστικά την ελληνική εδαφική κυριαρχία θα διευθετηθεί με την παρέμβαση των αρμόδιων διπλωματικών υπηρεσιών των δύο χωρών. Αν και το τουρκικό υπουργείο Εξωτερικών με ρηματική διακοίνωση του (29.12.1995) τονίζει ότι οι βραχονησίδες Ίμια (Καρντάκ) αποτελούν «εσωτερικό τμήμα της τουρκικής επικράτειας».⁹³ Θα ακολουθήσει η απάντηση του ελληνικού υπουργείου εξωτερικών για το αδιαμφισβήτητο της ελληνικής εδαφικής κυριαρχίας επί των βραχονησίδων, ενώ στις 16.1.1996 θα επιστηθεί στο Γενικό Επιτελείο Εθνικής Άμυνας (ΓΕΕΘΑ) τη λήψη μέτρων αυξημένης επαγρύπνησης στην περιοχή των Ιμίων

Έντεκα ημέρες αργότερα (25.1.1996), χωρίς να υπάρξει κάποια επίσημη διπλωματική πρωτοβουλία από το δύο κράτη για το περιστατικό, ελληνικός ραδιοτηλεοπτικός σταθμός

⁹¹ Π. Ήφαιστος "Αποτρεπτική Στρατηγική και Ελληνική Εξωτερική Πολιτική", 82.

⁹² Αθανάσιος Έλλης, Μιχάλης Ιγνατίου, *Ίμια. Τα Απόρρητα Τηλεγραφήματα των Αμερικανών*, (Αθήνα: Εκδόσεις Λιβάνη, 2009), 25-6. Επίσης βλ. και «Το χρονικό της κρίσης των Ιμίων: Η σημαία, οι βατραχάνθρωποι και η πτώση του ελικοπτερού», Πηγή: <http://www.iefimerida.gr/news/392439/hroniko-tis-krisis-ton-imion-i-simaia-oi-vatrahanthropoi-kai-i-ptosi-toy-elikopterooy>.

⁹³ Η Τουρκία ισχυρίστηκε ότι οι βραχονησίδες Ίμια είναι εγγεγραμμένες στο κτηματολόγιο του χωριού Καράκαγια, της νομαρχίας Μπουντρούμ, της περιφέρειας Μούγκλα. Βλ. Σταμάτης Χρ. Γεωργούλης, Συμεών Α. Σολταρίδης, *Ίμια. Η Αναμφισβήτητη Ελληνική Κυριαρχία*, (Αθήνα: Νέα Σύνορα, 1996), 28. Επίσης, βλ. «Αυτή είναι η αλήθεια για τα Ίμια: Λεπτό προς λεπτό η κρίση μέσα από το ημερολόγιο του ΓΕΕΘΑ». Πηγή: https://www.pronews.gr/amyna-asfaleia/ellinotoyrkika/248866_ayti-einai-i-alitheia-gia-ta-imia-lepto-pros-lepto-i-krisi-mesa (Τελευταία είσοδος: 22.6.2019).



«αποκαλύπτει την ανταλλαγή των ρηματικών διακοινώσεων μεταξύ Άγκυρας (29-12-95) και Αθήνας (9-1-96)».⁹⁴

Η δημοσιοποίηση των ρηματικών διακοινώσεων από τα ΜΜΕ και η ανάληψη ιδιωτικών πρωτοβουλιών θα οδηγήσουν στην ταχεία κλιμάκωση της έντασης. Υπό την απουσία εναργών ενδείξεων περί επικείμενης τουρκικής επιθετικής ενέργειας στο Αιγαίο, η Ελλάδα, συνυπολογίζοντας τις παρελθούσες συμπεριφορές της Τουρκίας, εκλαμβάνει τα γεγονότα των Ιμίων ως μέρος ενός ευρύτερου στρατηγικού σχεδιασμού για τη διαμφισβήτηση και την επαναδιαπραγμάτευση του αιγαίου καθεστώτος.⁹⁵

Συνακόλουθα, οι προηγηθείσες πολιτικές πράξεις και δηλώσεις της ελληνικής πολιτικής ηγεσίας εκλήφθησαν από τους διαμορφωτές της τουρκικής εξωτερικής πολιτικής ως ενέργειες για τη δημιουργία τετελεσμένων. Για παράδειγμα, το ζήτημα της επέκτασης των ελληνικών χωρικών υδάτων στα 12 ν.μ. ήταν το κεντρικό επιχείρημα της Τουρκίας για την αιτιολόγηση της σθεναρής πολιτικής της στάσης έναντι της Ελλάδας.⁹⁶ Επίσης η προηγούμενη πολιτική απόφαση της ελληνικής κυβέρνησης για την ανάπτυξη του προγράμματος εποίκισμού βραχονησίδων στο Αιγαίο με κρατική επιχορήγηση, τον Νοέμβριο του 1995 προκάλεσε διλλήματα ασφαλείας στην Τουρκία.⁹⁷

Πριν προχωρήσουμε στην αποκωδικοποίηση της ελληνικής αποτρεπτικής στρατηγικής οφείλουμε να προσημειώσουμε την αλλαγή στην κατανομή ισχύος που λαμβάνει χώρα σε πλανητικό επίπεδο και τη ρευστότητα-αβεβαιότητα στην εσωτερική πολιτική δομή των δύο κρατών. Αναφερόμαστε στην εγκαθίδρυση της «νέας διεθνούς τάξης»⁹⁸ υπό την πλανητική πρωτοκαθεδρία των ΗΠΑ, ενώ η Τουρκία ταλανιζόταν από την παρατεταμένη αδυναμία σχηματισμού κυβέρνησης,⁹⁹ και στην Ελλάδα διενεργούνταν εσωκομματικές εκλογές για τη

⁹⁴ Χρήστος Λυμπέρης, *Οψόμεθα την Αλήθεια Καθώς Εστί, 1994-1996*, (Αθήνα: Ποιότητα, 2014), 394. Χριστόδουλος Γιαλλουρίδης, *Η Ελληνοτουρκική Σύγκρουση από την Κύπρο έως τα Ίμια 1955-1996. Η Οπτική του Τύπου*, (Αθήνα: Σιδέρης, 1997), 317.

⁹⁵ Όπως χαρακτηριστικά δήλωσε ο Έλληνας υπουργός Εξωτερικών Θ. Πάγκαλος: «Είχα όμως διατυπώσει και στις δύο πρώτες συνεντεύξεις μου την άποψη ότι υπάρχει η υποψία και ο κίνδυνος, όπως είχε συμβεί και με αλλά τέτοια θέματα στο παρελθόν, να είναι απλώς η πρώτη εκδήλωση ενός συνολικού σχεδίου. Φαίνεται ότι πρόκειται γι' αυτή τη δεύτερη ανησυχητική και δυσάρεστη εκδοχή». Παρατίθεται στο Χρήστος Λυμπέρης, *Εθνική Στρατηγική και Χειρισμός Κρίσεων*, (Αθήνα: Ποιότητα, 1997), 17.

⁹⁶ Έλλης, Ιγνατίου, *Ίμια. Τα Απόρρητα Τηλεγραφήματα*, 142-3.

⁹⁷ Το πρόγραμμα περιελάμβανε δέκα βραχονησίδες, τις Τοκμάκια (Λέσβος), την Πασάς και τη Βάτος (Χίος), τη Στρογγύλη (Κως), την Καλόλιμνο και τη Νίμο (Σύμη), το Φαρμακονήσι (Λέρος), τα Αντικύθηρα, τη Γαύδο, τις Αλκυονίδες και τη Σαριά (Κάρπαθος) με αντικειμενικό πολιτικό στόχο τη δημιουργία μιας ελάχιστης οικονομικής δραστηριότητας για την κατοχύρωση, σύμφωνα και με το δίκαιο της θάλασσας, του αποκλειστικού δικαιώματος της υφαλοκρηπίδας.

Βλ. αναλυτικότερα, «Ο Θρυλικός Κοτσακάς, οι βραχονησίδες, ο Άκης και η Μεγάλη Ληστεία». Πηγή: <https://kourdistoportocali.com/news-desk/o-thrylikos-kotsakas-vrachonisides-o-akis-ke-megali-listia/> (Τελευταία είσοδος 22.6.2019.) Η απάντηση της Αγκύρας στην εν λόγω πολιτική απόφαση της Αθήνας συνίστατο στην έναρξη μελέτης για επανεκτίμηση του νομικού καθεστώτος νησίδων και βραχονησίδων (130 περίπου) του Ανατολικού Αιγαίου που δεν κατονομάζονταν στις συνθήκες της Λοζάνης (1923) και των Παρισίων (1947). Βλ. και Λυμπέρης, *Οψόμεθα την Αλήθεια*, 384.

⁹⁸ Joseph S. Nye, Jr. "What New World Order?", *Foreign Affairs*, Vol. 71, No. 2 (Spring, 1992), 83-96.

⁹⁹ Άλκης Κούρκουλας, *Ίμια. Κριτική Προσέγγιση του Τουρκικού Παράγοντα*, (Αθήνα: Σιδέρης, 1997), 33. Κουρής, *Ελλάδα - Τουρκία*, 423. Βλ. και «Ίμια. Την ημέρα που τρελάθηκε η Τσιλέρ». Πηγή: <https://tvxs.gr/news/ταξίδια-στο-χρόνο/ίμια-την-ημέρα-που-«τρελάθηκε»-η-τσιλέρ> (Τελευταία είσοδος 22.6.2019.)



διαδοχή του προέδρου του ΠΑΣΟΚ και του πρωθυπουργού της χώρας Α. Παπανδρέου με την ανάδειξη στην προεδρία του κόμματος (18.1.1996) και στην πρωθυπουργία (22.1.1996) του Κωνσταντίνου Σημίτη.¹⁰⁰

Η διαμόρφωση και υλοποίηση μιας στρατηγικής αποτροπής έναντι της Τουρκίας αρχίζει από τη μετάδοση των σημάτων που μετέδωσε η ελληνική πολιτική ηγεσία. Από τη μια πλευρά, η διαταγή του Έλληνα υπουργού Άμυνας Γ. Αρσένη για υποστολή της τουρκικής σημαίας από την ανατολική Ίμια δύναται να εκληφθεί ως σήμα,¹⁰¹ εφόσον ο αντικειμενικός πολιτικός στόχος ήταν η προβολή μιας επιθυμητής εικόνας προς την Τουρκία—επαναφορά του *status quo ante*—χωρίς να προκαλεί αλλαγή στην κατανομή ισχύος.¹⁰²

Υπό αυτό το πρίσμα, η Ελλάδα θα χρησιμοποιήσει τη στρατηγική του «βυθιζόμενου κόστους», προκαταβάλλοντας το αντίτιμο της πολιτικής της απόφασης, μέσω της αποβίβασης μιας ομάδας βατραχανθρώπων του Πολεμικού Ναυτικού στην ανατολική Ίμια (28.1.1996), της «αποστολής ναυτικής παρουσίας στην περιοχή των Ιμίων κατ' αναλογία της τουρκικής», της εισαγωγής σε κατάσταση πλήρους επιχειρησιακής ετοιμότητας του συνόλου των μονάδων των ειδικών δυνάμεων και της ανάπτυξης ομάδων καταδρομών σε νησίδες και βραχονησίδες.¹⁰³ Παρά ταύτα, η κινητοποίηση των ελληνικών ενόπλων δυνάμεων δεν συνοδεύτηκε από τη σθεναρή πολιτική στάση της ελληνικής κυβέρνησης, με συνεπακόλουθο την απομείωση του βαθμού αξιοπιστίας της ελληνικής αποτρεπτικής απειλής. Συγκεκριμένα, το διακύβευμα για την ελληνική κυβέρνηση ήταν η αποφυγή μιας ένοπλης σύρραξης που θα την έσυρε στο τραπέζι των διμερών διαπραγματεύσεων με την Τουρκία για την επαναοριοθέτηση του εδαφικού καθεστώτος στο Αιγαίο. Χαρακτηρίζοντας

¹⁰⁰ Βλέπε Κούρκουλας, *Ίμια. Κριτική προσέγγιση*, 35. Ιωάννης Κ. Πρετεντέρης, *Η Δεύτερη Μεταπολίτευση. Προσωπικές Σημειώσεις Από Μια Μεγάλη Ανατροπή*, (Αθήνα: Πόλις, 1996).

¹⁰¹ Τα σήματα είναι δηλώσεις—ρηματικές διακοινώσεις, ή ενέργειες ενός κράτους—στρατιωτικές κινητοποιήσεις, διακοπή των διπλωματικών σχέσεων με τρίτα κράτη, κ.α.—των οποίων οι έννοιες καθορίζονται από τη ρητή ή σιωπηρή συν αντίληψη μεταξύ των συνδαιτυμόνων του. Συνήθως μεταδίδονται για να επηρεάσουν την εικόνα που έχει διαμορφώσει ο αποδέκτης για τον αποστολέα, αλλά δεν είναι εγγενώς αξιόπιστα. Το μετρώ αξιοπιστίας ενός σήματος συνδέεται με το κόστος πραγμάτωσής του.

¹⁰² Ο Γ. Αρσένης χαρακτηριστικά περιγράφει: «Στις 28.1.96 το πρωί, άνδρες του περιπολικού "Αντωνίου" του Πολεμικού Ναυτικού αφαιρούν την τουρκική σημαία και υψώνουν την ελληνική στην Ανατολική Ίμια. Η εντολή που είχα δώσει στον αρχηγό ΓΕΝ, αντιναύαρχο Γιάννη Στάγκα, [...], ήταν σαφής: Να αφαιρεθεί η τουρκική σημαία. [...]». Ωστόσο, στη συνέχεια, σύμφωνα με μαρτυρίες, ύστερα από συζητήσεις του Α/ΓΕΕΘΑ, ναυάρχου Χρήστου Λυμπέρη, η εντολή προς τον κυβερνήτη του "Αντωνίου" μεταδόθηκε με τη προσθήκη να επαρθεί η ελληνική σημαία μετά την αφαίρεση της τουρκικής, πράγμα που έγινε στις 10:00.[...] Έτσι, βρεθήκαμε στριμωγμένοι στον τοίχο, με αποτέλεσμα να αναγκαστούμε να τροποποιήσουμε το αρχικό επιχειρησιακό σχέδιο το οποίο για τεχνικούς λόγους προέβλεπε επιτήρηση των βραχονησίδων και όχι εγκατάσταση φρουράς σε βραχονησίδες. Μετά από αυτό το τετελεσμένο, ήμασταν αναγκασμένοι να περιφρουρήσουμε τη σημαία στην Ανατολική Ίμια με μια, μικρή έστω, φρουρά». Παρατίθεται στο Έλλης, Ιγνατίου, *Ίμια. Τα Απόρρητα Τηλεγραφήματα*, 60. Στο σημείο αυτό θα πρέπει να επισημανθεί η διάφευση του ΑΓΕΕΘΑ ναυάρχου Λυμπέρη ως προς την τροποποίηση της εντολής του υπουργού Άμυνας, Γ. Αρσένη. Βλ. Λυμπέρη, *Οψόμεθα την Αλήθεια*, 397, υποσ. 172.

¹⁰³ Παρατίθεται στο Έλλης & Ιγνατίου, *Ίμια. Τα Απόρρητα Τηλεγραφήματα*, 64.



το ζήτημα ως αμιγώς πολιτικό, η ελληνική κυβέρνηση θα επιχειρήσει την αποκλιμάκωση της έντασης μέσω επίσημων δηλώσεων.¹⁰⁴

Ωστόσο, η φαινομενική ανακολουθία μεταξύ της ελληνικής πολιτικής και της στρατιωτικής ηγεσίας και η έλλειψη συνεννόησης μεταξύ των υπευθύνων για την λήψη των αποφάσεων μετέδωσε ασαφή μηνύματα στην Τουρκία ως προς τις πραγματικές προθέσεις της Ελλάδας –δημιουργία τετελεσμένων.¹⁰⁵ Οι λήπτες αποφάσεων στην Τουρκία εξέλαβαν την πολιτική πράξη της Ελλάδας (υποστολή της τουρκικής σημαίας, έπαρση της ελληνικής και στρατιωτική παρουσία στην ανατολική Ίμια) ως άμεση απειλή για τα ζωτικά τους συμφέροντα, στο βαθμό που η δημιουργία εδαφικών τετελεσμένων στο Αιγαίο θα το μετέτρεπε σε «ελληνική λίμνη».¹⁰⁶

Τοιουτοτρόπως το ίδιο βράδυ (29 Ιανουαρίου) η Τουρκία θα σκληρύνει τη διπλωματική της στάση¹⁰⁷ εγκalώντας την Ελλάδα «να προσέλθει σε διαπραγματεύσεις για τον επανακαθορισμό των χωρικών υδάτων και την κατοχή νήσων, νησιδών και βραχονησίδων στο Αιγαίο [sic]».¹⁰⁸

Ενώ, αμέσως μετά τη σύγκληση του Εθνικού Συμβουλίου Ασφαλείας της Τουρκίας,¹⁰⁹ η πρωθυπουργός Τσιλέρ προδήλωσε την τουρκική κυριαρχία επί των βραχονησίδων Ίμια και εξέφρασε την επιθυμία της για ειρηνική διευθέτηση του ζητήματος μέσω διμερών διαπραγματεύσεων. Ταυτόχρονα, μετέδωσε εναργώς την πολιτική της δέσμευση για την προάσπιση των τουρκικών κυριαρχικών δικαιωμάτων στο Αιγαίο.¹¹⁰

Συνακόλουθα θα κλιμακώσει το επίπεδο της έντασης με την έξοδο μονάδων του πολεμικού της ναυτικού στο Αιγαίο και την κινητοποίηση των στρατιωτικών της μονάδων στην Ανατολική Θράκη, εξουδετερώνοντας τη στρατηγική της άμεσης αποτροπής της Ελλάδας, όπως προδηλώθηκε από τον πρωθυπουργό Κ. Σημίτη (29.1.1996): «Σ' αυτόν και σε οποιονδήποτε επιθετικό εθνικισμό απαντάμε ότι η αντίδραση της Ελλάδας θα είναι έντονη, άμεση και αποτελεσματική. Έχουμε τα μέσα και θα τα χρησιμοποιήσουμε χωρίς δισταγμό. Δεν δεχόμαστε καμιά απολύτως αμφισβήτηση των κυριαρχικών μας δικαιωμάτων. Ας μη γελιούνται».¹¹¹

¹⁰⁴ Μαρδάς, *Προ-Ίμια Πολέμου*, 362-3. Κωνσταντίνος Σημίτης, *Πολιτική Για Μια Δημιουργική Ελλάδα 1996-2004*, (Αθήνα: Πόλις, 2005), 63.

¹⁰⁵ Γιατί όπως επισημαίνει και ο Jervis το αμυνόμενο κράτος κατά την εφαρμογή της αποτρεπτικής του στρατηγικής δεν συνυπολογίζει την εικόνα που μεταδίδουν οι πολιτικο-διπλωματικές του ενέργειες και το πώς αυτές εκλαμβάνονται από τον επιβουλεύα. Robert Jervis, "Deterrence and Perception", *International Security*, Vol. 7, No. 3, (Winter 1982-1983), 3-30. Επίσης, εάν είναι δύσκολο για έναν δρώντα να πιστέψει ότι ο εταίρος του μπορεί να τον εκλάβει ως απειλή, είναι ακόμη πιο δύσκολο συνήθως να διακρίνει ότι τα σημαίνοντα για αυτόν θέματα δεν είναι το ίδιο σημαντικά για τους εταίρους του. Βλέπε Jervis, «Hypotheses on Misperception», 478.

¹⁰⁶ Γιαλλουρίδης, *Η Ελληνοτουρκική Σύγκρουση*, 326-7 και 336-7. Οι δηλώσεις των τούρκων πολιτικών αξιωματούχων παρατίθενται στο Λυμπέρης, *Εθνική Στρατηγική*, 174-5.

¹⁰⁷ Κούρκουλας, *Ίμια. Κριτική Προσέγγιση*, 48. Αξίζει να σημειώσουμε ότι προηγήθηκε δήλωση του έλληνα Πρωθυπουργού Κ. Σημίτη ο οποίος τόνισε: «Η Ελλάδα έχει τα μέσα και δεν θα διστάσει να τα χρησιμοποιήσει». Ενώ ο υπουργός Άμυνας Γ. Αρσένης πρόσθεσε: «η ελληνική σημαία δεν θα κατέβει από την Ίμια». Παρατίθενται στο Πρετεντέρης, *Η Δεύτερη Μεταπολίτευση*, 160.

¹⁰⁸ Γιαλλουρίδης, *Η Ελληνοτουρκική Σύγκρουση*, 318 και Κουρής, *Ελλάδα – Τουρκία*, 427-32.

¹⁰⁹ Γιαλλουρίδης, *Η Ελληνοτουρκική Σύγκρουση*, 318.

¹¹⁰ Παρατίθεται στο Σημίτης, *Πολιτική Για Μια Δημιουργική Ελλάδα*, 60.

¹¹¹ Στο ίδιο, 60-1.



Ως εκ τούτου, η ελληνική κυβέρνηση θα προχωρήσει στην αναδιαμόρφωση της αποτρεπτικής της στρατηγικής από άμεση σε ενεργητική. Η ενεργητική ελληνική αποτροπή αντικατοπτρίζεται στην καθολική στρατιωτική κινητοποίηση, στην έξοδο του ελληνικού στόλου από το ναύσταθμο της Σαλαμίνας και στην αποδέσμευση των κανόνων εμπλοκής από τον αρχηγό ΓΕΕΘΑ (σήμα 292028Ζ Ιαν. 1996) για «αναχαίτιση/αποτροπή αποβίβασης στα Ίμια και αφαίρεσης συμβόλων μας».¹¹²

Αναλυτικότερα, στο σήμα που εξέδωσε το ΓΕΕΘΑ (290825Ζ Ιαν. 96) προς τα τρία Γενικά Επιτελεία προσδιοριζόταν το επιχειρησιακό σχέδιο:

«**ΓΕΣ:** Άμεση μετακίνηση ΗΥ-1 νήσου Κ, με ομάδα καταδρομέων, για επιτήρηση περιοχής Δυτικής Ίμια και ετοιμότητα αποβίβασης κατόπιν διαταγής. Σε ετοιμότητα... δύο Ε/Π ΑΡΑΧΗΙ για αποστολή Κω.

ΓΕΝ: Να αποβιβασθεί εκ νέου η ΟΥΚ στην Α. Ίμια. Αποστολή ΟΥΚ ή παρεμπόδιση αποβίβασης σε Ίμια από αέρος και θαλάσσης. Αποδεσμεύεται η χρήση βίας για αυτοάμυνα και προειδοποιητικών βολών».¹¹³

Επιπρόσθετα, υπήρξε διασπορά των πλοίων του ελληνικού στόλου στο Αιγαίο, η Αεροπορία έλαβε διάταξη μάχης και οι Μονάδες Καταδρομών τέθηκαν σε πλήρη ετοιμότητα, και ο αρχηγός ΓΕΕΘΑ ανέλαβε την επιχειρησιακή διοίκηση των δυνάμεων των τριών κλάδων.¹¹⁴

Αντίστοιχα από τα ξημερώματα της ίδιας ημέρας «το Δ' Σώμα Στρατού στον Έβρο τίθεται σε επιφυλακή, ενώ ξεκινά και η εθνική διακλαδική άσκηση επί χάρτου (ΤΑΑΣ) "Αλέξανδρος", που διευθύνεται από τον Α/ΓΕΕΘΑ και συμμετέχουν τα Γενικά Επιτελεία, οι μεγάλοι σχηματισμοί και των τριών Κλάδων των Ενόπλων Δυνάμεων, υπουργεία και δημόσιοι Οργανισμοί».¹¹⁵

Τοιουτοτρόπως η συνεχιζόμενη κλιμάκωση της έντασης από την Τουρκία με την ανάπτυξη των ναυτικών της δυνάμεων στο Αιγαίο, ήδη από το πρωί της 30ης Ιανουαρίου του 1996, επιτάχυνε τις πολιτικές διεργασίες στην Αθήνα. Αμέσως μετά τη συνεδρίαση του Συμβουλίου Αρχηγών των Γενικών Επιτελείων (ΣΑΓΕ) στο Εθνικό Κέντρο Επιχειρήσεων (ΕΘΚΕΠΙΧ) του ελληνικού υπουργείου Εθνικής Άμυνας προσδιορίστηκε το επιχειρησιακό σχέδιο της ενεργητικής αποτρεπτικής στρατηγικής.¹¹⁶

1. Τροποποιείται το σχήμα ελέγχου-διοίκησης με την απευθείας ανάθεση της διοίκησης της Στρατιάς, της ΑΣΔΕΝ, του ΓΕΝ και του Αρχηγείου Τακτικής Αεροπορίας (ΑΤΑ) στον αρχηγό του ΓΕΕΘΑ Ναύαρχο Χρήστο Λυμπέρη, ενώ ο επιχειρησιακός έλεγχος παρέμενε στους επικεφαλής των Σχηματισμών.

¹¹² Λυμπέρης, *Οψόμεθα την Αλήθεια*, 411-12.

¹¹³ Στο ίδιο, 406-7. Λυμπέρης, *Πορεία σε Ταραγμένες Θάλασσες*, 562.

¹¹⁴ Κουρής, *Ελλάδα-Τουρκία*, 433. Όπως χαρακτηριστικά περιγράφει ο Α/ΓΕΕΘΑ ναύαρχος Λυμπέρης: «Στις 30 Ιανουαρίου μέσω του ΓΕΕΘΑ δόθηκε αποστολή σε ΓΕΝ, ΑΣΔΕΝ και ΑΤΑ για επιτήρηση συγκεκριμένης περιοχής στην οποία περιλαμβάνονταν τα Ίμια, με σκοπό τον εντοπισμό και την αναχαίτιση ενεργειών αποβίβασης Τούρκων και εγκατάστασης συμβολών σε βραχονησίδες, ενώ αποδεσμεύτηκε η χρήση προειδοποιητικών βολών και σε περίπτωση επίμονης τους άμεσης βολής. Τα Ίμια είχαν την προτεραιότητα και εκεί επικεντρώθηκε η προσπάθεια». Λυμπέρης, *Εθνική Στρατηγική*, 182.

¹¹⁵ «Αυτή είναι η αλήθεια για τα Ίμια».

¹¹⁶ Μαρδάς, *Προ-Ίμια Πολέμου*, 368-9.



2. Παρατείνεται και εντείνεται η ελληνική ναυτική παρουσία στο Ανατολικό Αιγαίο, κατά αναλογία της αντίστοιχης τουρκικής.
3. Ενισχύονται οι ναυτικές περιπολίες στην περιοχή των Ιμίων.
4. Διεξάγονται αναγνωριστικές πτήσεις από ελληνικά πολεμικά αεροσκάφη για την ανάσχεση ενός πρώτου πλήγματος από την Τουρκία.

Τέλος, «ο Αρχηγός του ΓΕΕΘΑ ανέθεσε στον αρχηγό του Ναυτικού (Α/ΓΕΝ) και στον Αρχηγό της Ανώτατης Στρατιωτικής Διοίκησης Εσωτερικού και Νήσων (ΑΣΔΕΝ) να αντιμετωπίσουν οποιαδήποτε επιθετική ενέργεια».¹¹⁷

Θα ακολουθήσουν μια σειρά σημάτων του Α/ΓΕΕΘΑ (301933Ζ Ιαν. & 301935Ζ Ιαν. '96) προς όλες τις δυνάμεις των οποίων είχε αναλάβει την επιχειρησιακή διοίκηση για «αυξημένα μέτρα στρατιωτικής επαγρύπνησης (εκτιμήθηκε ως πιθανή τουρκική ενέργεια εντός των επόμενων δώδεκα ωρών)»,¹¹⁸ τα οποία κορυφώνονται με την κήρυξη «επιστράτευσης τοπικής εφεδρείας στον Έβρο και στα νησιά [...] του Α. Αιγαίου».¹¹⁹ Συγκεκριμένα, το «ΓΕΕΘΑ διατάσσει το ΓΕΣ για τοπική επιστράτευση στη ζώνη ευθύνης ΑΣΔΕΝ, 88 ΣΔΙ, Δ' ΣΣ κατ' επιλογή του. Να επιστρατευθούν όλες οι Μονάδες Ειδικών Δυνάμεων».¹²⁰

Η κινητοποίηση του παράγοντα της διεθνούς αποτροπής

Η οριζόντια και κάθετη κλιμάκωση της έντασης μεταξύ των δύο συμμάχων κρατών θα επιφέρει την ενεργοποίηση του παράγοντα της διεθνούς αποτροπής (ΗΠΑ)¹²¹ ο οποίος αναλαμβάνει τον έλεγχο κλιμάκωσης της κρίσης, θέτοντας δικλείδες ασφαλείας για την αποφυγή μιας γενικευμένης σύρραξης. Αναλυτικότερα, το έντονο διπλωματικό παρασκήνιο εκτυλίχθηκε με διαδοχικές τηλεφωνικές συνομιλίες στο τρίγωνο Άγκυρα-Ουάσιγκτον-Αθήνα.¹²² Η πρώτη επαφή με την ελληνική πλευρά πραγματοποιήθηκε μεταξύ των υπουργών Άμυνας Ελλάδας και ΗΠΑ, Γ. Αρσένη και Ο. Πέρι,¹²³ κατά την οποία ο πρώτος εξέφρασε τους φόβους του για θερμό επεισόδιο.¹²⁴

Στο ίδιο πλαίσιο πραγματοποιήθηκε τηλεφωνική επικοινωνία μεταξύ του Αμερικανού Προέδρου Μπιλ Κλίντον και του Έλληνα Πρωθυπουργού Κ. Σημίτη (30.1.1996). Ο τελευταίος επικεντρώθηκε στις νομικές πτυχές του ζητήματος, τονίζοντας το αδιαπραγμάτευτο των ελληνικών συμφερόντων—εδαφική κυριαρχία, συμπερι-

¹¹⁷ Στο ίδιο, 369 και Λυμπέρης, *Οψόμεθα την Αλήθεια*, 418.

¹¹⁸ Λυμπέρης, *Οψόμεθα την Αλήθεια*, 433-4.

¹¹⁹ Στο ίδιο, 436, υποσ. 214.

¹²⁰ 437.

¹²¹ Στην εν λόγω περίπτωση αναφερόμαστε στην υπαρκτή, διεθνή αποτροπή, απότοκη των αμερικανικών-νατοϊκών στρατιωτικών επενδύσεων στις δύο χώρες. Προφανώς, μια ενδεχόμενη ένοπλη σύρραξη μεταξύ των δύο κρατών θα ενείχε απρόβλεπτες συνέπειες τόσο για τη σταθερότητα της νοτιοανατολικής πτέρυγας της Βορειοατλαντικής Συμμαχίας όσο και για τις αμυντικές επενδύσεις των ΗΠΑ-NATO στις δύο χώρες. Βλ. McGeorge Bundy, "Existential Deterrence and its Consequences", στο Douglas MacLean (επιμ.), *The Security Gamble. Deterrence Dilemmas in the Nuclear Age*, (Totowa, NJ: Rowman & Allanheld, 1984), 3-13· Marc Trachtenberg, "The Influence of Nuclear Weapons in the Cuban Missile Crisis", *International Security*, Vol.10, No.1, (Summer 1985), 137-63, (ιδίως 139).

¹²² Πρετεντέρης, *Η Δεύτερη Μεταπολίτευση*, 174-8.

¹²³ Έλλης, Ιγνατίου, *Ίμια. Τα Απόρρητα Τηλεγραφήματα*, 130-4.

¹²⁴ Στο ίδιο, 141-2, 144.



λαμβάνομενης και της συμβολικής σημασίας της σημαίας,¹²⁵ εκφράζοντας παράλληλα την πρόθεση της ελληνικής κυβέρνησης για την αποκλιμάκωση της κρίσης. Ο Αμερικανός πρόεδρος, αφού επισήμανε τον κίνδυνο μιας γενικευμένης ελληνοτουρκικής σύρραξης, γνωστοποίησε την τουρκική πρόταση για αποκλιμάκωση της κρίσης (αποχώρηση προσωπικού, πλοίων, σημαίας από τα Ίμια).¹²⁶

Από την πλευρά της Τουρκίας, οι κύριοι συνομιλητές με τους Αμερικανούς πολιτικούς αξιωματούχους ήταν η πρωθυπουργός Τ. Τσιλέρ, ο υπουργός Εξωτερικών Ντενίζ Μπαϊκάλ, ο υφυπουργός Εξωτερικών Ονούρ Οϋμέν και ο Πρόεδρος Σ. Ντεμιρέλ. Οι ΗΠΑ θα επικαλεστούν το στοιχείο της εσωτερικής πολιτικής ρευστότητας στην Ελλάδα, για να καθησυχάσουν την Τουρκία όσον αφορά τις ελληνικές προθέσεις. Χαρακτηριστικά, ο αναπληρωτής υπουργός Εξωτερικών Ρ. Χόλμπρουκ στις τηλεφωνικές του συνομιλίες με την πρωθυπουργό της Τουρκίας Τανσού Τσιλέρ και τον υπουργό εξωτερικών Ντενίζ Μπαϊκάλ θα ζητήσει πίστωση χρόνου προς την ελληνική κυβέρνηση για την κοινοβουλευτική της νομιμοποίηση, ώστε να μπορέσει να προβεί στην αποχώρηση των στρατιωτικών της δυνάμεων από την Ανατολική Ίμια.¹²⁷

Η εναργής ενεργοποίηση του παράγοντα της διεθνούς αποτροπής αποκρυσταλλώνεται στην τηλεφωνική επικοινωνία του Αμερικανού προέδρου Μ. Κλίντον με τον Τούρκο Πρόεδρο Σ. Ντεμιρέλ στις 21:00 μ.μ. Ο Αμερικανός πρόεδρος για να ενισχύσει την αξιοπιστία της δέσμευσής του—αποφυγή μιας γενικευμένης σύρραξης—θα χρησιμοποιήσει την «απειλή που αφήνει κάτι στην τύχη» απέναντι στους Τούρκους πολιτικούς αξιωματούχους.

«ΚΛΙΝΤΟΝ: Σας τηλεφωνώ επειδή ανησυχώ για το ενδεχόμενο κάποιας στρατιωτικής σύρραξης μεταξύ της Ελλάδας και της Τουρκίας, εξαιτίας της διαφωνίας όσον αφορά τα Ίμια. [...]. Στην περίπτωση που γίνει κάποια σοβαρή σύρραξη μεταξύ της Τουρκίας και της Ελλάδας, αυτό μπορεί να καταστήσει ακόμη πιο περίπλοκα πολλά άλλα προβλήματα στην περιοχή αυτή».¹²⁸

Αντίστοιχη τηλεφωνική συνομιλία είχε ο Αμερικανός Πρόεδρος και με την πρωθυπουργό της Τουρκίας Τανσού Τσιλέρ (στις 23:10 μ.μ.), με σκοπό την ανάληψη του ελέγχου της κλιμάκωσης-αποκλιμάκωσης της κρίσης, επιζητώντας την ειρηνική διευθέτηση της κρίσης μέσω διαπραγματεύσεων, όπως διατυπώθηκε στη δεύτερη τηλεφωνική του επικοινωνία με την ίδια (στις 00:30 μ.μ. της 31.1.1996).¹²⁹

Η αποκλιμάκωση της κρίσης

Μετά την ανάληψη του ελέγχου της κλιμάκωσης της κρίσης από την Ουάσιγκτον, θα ακολουθήσει η σύγκληση του ΚΥΣΕΑ (στις 01:00 π.μ.) στο γραφείο του Έλληνα πρωθυπουργού στη Βουλή¹³⁰ (η λεγόμενη «μικρή κυβερνητική επιτροπή»¹³¹). Εκεί

¹²⁵ Πρετεντέρης, *Η Δεύτερη Μεταπολίτευση*, 178. Σημίτης, *Πολιτική για μια Δημιουργική Ελλάδα*, 60.

¹²⁶ Στο ίδιο, 62-3 και Έλλης, Ιγνατίου, *Ίμια. Τα Απόρρητα Τηλεγραφήματα*, 136.

¹²⁷ Γιαλλουριδής, *Η Ελληνοτουρκική Σύγκρουση*, 320 και Μαρδάς, *Προ- Ίμια πολέμου*, 371.

¹²⁸ Έλλης, Ιγνατίου, *Ίμια. Τα Απόρρητα Τηλεγραφήματα*, 134-6.

¹²⁹ Στο ίδιο, 139.

¹³⁰ Η επιλογή για τη σύγκληση του ΚΥΣΕΑ στο πρωθυπουργικό γραφείο αιτιολογείται από τον Κ. Σημίτη λόγω της πολιτικής φύσης του ζητήματος και της υφιστάμενης αναγκαιότητας για την διπλωματική του



καταγράφεται η πολιτική απόφαση για την άμεση αποκλιμάκωση της κρίσης και την επαναφορά στο προηγούμενο εδαφικό καθεστώς. Οριοθετώντας την πολιτική φύση του ζητήματος, ο Έλληνας πρωθυπουργός προτάσσει ως ζωτικό συμφέρον την αποφυγή μιας ένοπλης σύρραξης αποδεχόμενος τη διαμεσολάβηση των ΗΠΑ για τον τερματισμό της κρίσης.¹³²

Συνεπακόλουθα, η κατάρρευση της ελληνικής ενεργητικής αποτροπής πραγματώνεται με την επίτευξη του τακτικού αιφνιδιασμού της Τουρκίας και τη δημιουργία ενός εδαφικού τετελεσμένου—κατάληψη της δυτικής Ίμια—σε αντιδιαστολή με τον επιχειρησιακό σχεδιασμό της ελληνικής στρατιωτικής ηγεσίας για την παρεμπόδιση των τουρκικών στρατιωτικών δυνάμεων από οποιαδήποτε τακτική ενέργεια που θα διαμφισβητούσε την ελληνική εδαφική κυριαρχία στα Ίμια και στα παρακείμενα νησιά. Η Τουρκία, με την εκτέλεση μιας περιορισμένης κλίμακας στρατιωτικής ενέργειας, εξουδετέρωσε τον αντικειμενικό πολιτικό στόχο της ελληνικής ενεργητικής αποτροπής εν τη γενέσει του.¹³³

Η δημιουργία ενός εδαφικού τετελεσμένου, υπό την απουσία πληροφόρησης και εν μέσω διεργασιών από τις αρμόδιες υπηρεσίες πληροφοριών της Ελλάδας για εξακρίβωση του γεγονότος, ενισχύει τη διαπραγματευτική θέση της Τουρκίας, η οποία εγείρει μια σειρά πολιτικών αξιώσεων για την αποκλιμάκωση της κρίσης. Μέσα από τη συνεξέταση των εναλλακτικών επιχειρησιακών σχεδίων για τη βέλτιστη δυνατή πολιτικο-στρατιωτική δράση, η ελληνική πολιτική ηγεσία προτάσσει τη διαμεσολάβηση των ΗΠΑ με αντικειμενικό πολιτικό στόχο την επαναφορά στο προηγούμενο εδαφικό καθεστώς. Η εν λόγω πολιτική απόφαση αιτιολογείται λόγω της απουσίας επιχειρησιακού σχεδιασμού από την ελληνική στρατιωτική ηγεσία για την άμεση ανακατάληψη της βραχονησίδας και του αντικειμενικού πολιτικού στόχου της Αθήνας να αποτρέψει οποιοδήποτε ενδεχόμενο που θα την οδηγούσε σε μια διμερή διαπραγμάτευση με την Τουρκία για τη συνολική επαναοριοθέτηση του εδαφικού καθεστώτος στο Αιγαίο.¹³⁴

Ποιο ήταν όμως το μέτρο αποτελεσματικότητας της ελληνικής ενεργητικής αποτροπής; Η Τουρκία ακολούθησε μια στρατηγική ελεγχόμενης πίεσης οδηγώντας σε αποτυχία την ελληνική αποτροπή, διαγιγνώσκοντας ότι ο αμυνόμενος στερείται κατάλληλων επιλογών ώστε να ανταπεξέλθει αποτελεσματικά στη συγκεκριμένη

διευθέτηση. «Η επιλογή να συνέλθουμε στο πρωθυπουργικό γραφείο και όχι στην ειδική αίθουσα του υπουργείου Εθνικής Άμυνας δίπλα στο θάλαμο επιχειρήσεων έγινε συνειδητά. Ήθελα να αποφύγω τη δημιουργία της εντύπωσης ότι βρισκόμαστε σε πολεμική κρίση. Το πρόβλημα ήταν πολιτικό και έπρεπε να αντιμετωπιστεί με πολιτικά μέσα και όχι με μια στρατιωτική επιχείρηση». Σημίτης, *Πολιτική για μια Δημιουργική Ελλάδα*, 63.

¹³¹ Πρετεντέρης, *Η Δεύτερη Μεταπολίτευση*, 178. Επίσης, Γιαλλουρίδης, *Η Ελληνοτουρκική Σύγκρουση*, 320. Εκτός από τον Έλληνα πρωθυπουργό, Κ. Σημίτη, συμμετείχαν οι Υπουργοί Άμυνας, Γ. Αρσένης, Εξωτερικών, Θ. Πάγκαλος, Εθνικής Οικονομίας και Οικονομικών Γ. Παπαντωνίου, Τύπου και Μέσων Μαζικής Ενημέρωσης, Δημήτρης Ρέππας, ο Γραμματέας του Υπουργικού Συμβουλίου, Τάσος Μαντέλης και οι σύμβουλοι του πρωθυπουργού, Νίκος Θέμελης και Δημήτρης Καραϊτίδης.

¹³² Σημίτης, *Πολιτική για μια Δημιουργική Ελλάδα*, 64-6.

¹³³ Στο ίδιο, 65.

¹³⁴ Όπως αναφέρει χαρακτηριστικά ο Έλληνας υπουργός εξωτερικών Θ. Πάγκαλος: «το σχέδιο των Τούρκων δεν ήταν η εξασφάλιση των βραχονησίδων, ήταν μία διάσκεψη για το Αιγαίο. Συγκυριαρχία, αδιέξοδο, κάτι το οποίο θα προέκυπτε τελικά και συμβολικά. Όχι σε τόσο ακραία μορφή, όσο αν υπήρχαν στρατιωτικές δυνάμεις σ' έναν βράχο 10 στρεμμάτων. Θα προέκυπτε συμβολικά, γιατί θα ήμασταν ενώπιον δύο στρατών. Λοιπόν, αυτό ήταν το μυστικό της ιστορίας». Παρατίθεται στο Έλλης, Ιγνατίου, *Ίμια. Τα Απόρρητα Τηλεγραφήματα*, 160.



στρατηγική ελεγχόμενης πίεσης,¹³⁵ με αντικειμενικό στόχο την κατάλυση¹³⁶ της ελληνικής δέσμευσης για την υπεράσπιση της εδαφικής κυριαρχίας.

Η ελληνική πλευρά όντως αιφνιδιασμένη από την τουρκική ενέργεια στο τακτικό επίπεδο και σαφώς περιορισμένη ως προς τις εναλλακτικές επιλογές αντίδρασης (υπό τον περιορισμό που έθεσαν οι ΗΠΑ για αποφυγή γενικευμένης σύρραξης) δεν μπόρεσε να υλοποιήσει την απειλή της. Μετά την επίσημη ενημέρωση του τουρκικού υπουργείου εξωτερικών περί κατάληψης της δεύτερης βραχονησίδας και ενώ το εγχείρημα ανακατάληψης από ομάδες των ελληνικών Ειδικών Δυνάμεων δεν ήταν εφικτό, τουλάχιστον άμεσα, δέχεται το σχέδιο απεμπλοκής που πρότειναν οι ΗΠΑ. Το σχέδιο απεμπλοκής προέβλεπε την εκκένωση της περιοχής από τις στρατιωτικές ναυτικές δυνάμεις των δύο χωρών (οι οποίες από την 06:00 της 31 Ιανουαρίου άρχισαν να απομακρύνονται με μια διαδικασία βήμα προς βήμα)¹³⁷ και την επαναφορά του *status quo ante* δηλαδή «όχι πλοία, όχι σημαίες, όχι ένοπλες δυνάμεις».¹³⁸

Εν κατακλείδι τα σημεία τρωτότητας της ελληνικής εθνικής άμεσης αποτρεπτικής στρατηγικής καταγράφονται ως εξής:

α) Δεν υπήρξε μια ενιαία στρατηγική για την αντιμετώπιση της τουρκικής ενέργειας. Η ελληνική πολιτική ηγεσία επιζήτησε την άμεση ανακατάληψη της βραχονησίδας, κάτι το οποίο δεν ήταν εφικτό, ενώ η στρατιωτική ηγεσία προέκρινε την κλιμάκωση της έντασης, προτείνοντας τη λύση του ναυτικού ή αεροπορικού βομβαρδισμού της βραχονησίδας.¹³⁹ Σε αυτό το αποτέλεσμα οδήγησε η λανθασμένη αξιολόγηση της κρίσης από τους αρμόδιους πολιτικούς και στρατιωτικούς αξιωματούχους καθώς και η μη επεξεργασία εναλλακτικών πολιτικών επιλογών.¹⁴⁰

β) Αδυναμία συντονισμού της διαμεσολαβητικής διαδικασίας. Κατά τη διάρκεια των τηλεφωνικών επικοινωνιών με την αμερικανική πλευρά δεν υπήρχε ένας μόνο διαπραγματευτής ώστε να γνωρίζει όλα τα δεδομένα και τις προτάσεις των Αμερικανών αξιωματούχων. Αυτό οδήγησε σε μια πολυεπίπεδη διαπραγμάτευση χωρίς κανείς να γνωρίζει την εξέλιξη των διαπραγματεύσεων στα άλλα επίπεδα.¹⁴¹

¹³⁵ George & Smoke, *Deterrence in American Foreign Policy*, 544-55. Η στρατηγική ελεγχόμενης πίεσης χρησιμοποιείται από τον ανατροπέοντα στην περίπτωση που πιστεύει ότι η δέσμευση του αμυνόμενου είναι αδιαμφισβήτητη αλλά όχι πολύ ισχυρή ή επειδή πιστεύει ότι το ρίσκο του είναι ελεγχόμενο και υπολογισμένο (;). Μερικές από τις τακτικές αυτής της στρατηγικής είναι: α) αποκλεισμός του αμυνόμενου από την αμφισβητούμενη περιοχή, β) διπλωματικός εκβιασμός, γ) ανταπόδοση αποτροπής, δ) βαθμιαίος περιορισμός των δικαιωμάτων του αμυνόμενου μέσα και γύρω από την αμφισβητούμενη περιοχή.

¹³⁶ Morgan, *Deterrence, A Conceptual Analysis*, 144.

¹³⁷ Κούρκουλας, *Ίμια. Κριτική Προσέγγιση*, 55.

¹³⁸ Στο ίδιο. Επίσης Πρετεντέρης, *Η Δεύτερη Μεταπολίτευση*, 185.

¹³⁹ Στο ίδιο, 183.

¹⁴⁰ Χαρακτηριστική είναι η άποψη του Χ. Λυμπέρη "Στην κρίση των Ίμιων η εντύπωση που απεκόμισα ήταν ότι η πολιτική ηγεσία δεν είχε επεξεργασθεί εναλλακτικές πολιτικές επιλογές". Λυμπέρης, *Εθνική Στρατηγική*, 108.

¹⁴¹ Αθανάσιος Πλατιάς, «Η Ελληνική Αμυντική Πολιτική και η Κρίση των Ίμια. Σκέψεις και Προβληματισμοί» στο *Οι Ημερίδες του ΙΣΤΑΜΕ. Η Κρίση στα Ίμια, το Εξοπλιστικό Πρόγραμμα, η Διακυβερνητική Διάσκεψη του Άμστερνταμ*, (Αθήνα: Ινστιτούτο Στρατηγικών και Αναπτυξιακών Μελετών «Ανδρέας Παπανδρέου», 1997), 91.



γ) Στο τακτικό επίπεδο παρατηρήθηκε αδυναμία των ελληνικών ενόπλων δυνάμεων για αποτελεσματική φύλαξη των βραχονησίδων Ίμια. Η εντολή της πολιτικής ηγεσίας ήταν να περιφρουρηθεί και η δεύτερη βραχονησίδα ώστε να αποτραπεί πιθανή τουρκική απόβαση.¹⁴² Η στρατιωτική ηγεσία όμως αντιμετώπισε την κρίση κυρίως ως «προάγγελο» μιας γενικευμένης σύρραξης και λιγότερο ως σύγκρουση χαμηλής έντασης.¹⁴³

δ) Αδυναμία ελέγχου της κλιμάκωσης. Ο έλεγχος της κλιμάκωσης αποτελεί το κυρίαρχο ζήτημα, επειδή η επίτευξη του στόχου αυτού καθορίζει και την επιτυχή έκβαση της κρίσης.¹⁴⁴ Σε μια κρίση τρεις είναι οι παράγοντες που διεκδικούν να αποκτήσουν τον έλεγχο της κλιμάκωσης: τα δυο αντιτιθέμενα μέρη και ο εμπλεκόμενος διεθνής παράγοντας. Στην κρίση των Ίμια οι ΗΠΑ ανέλαβαν τον έλεγχο της κλιμάκωσης μετά την κατάληψη της δεύτερης βραχονησίδας από τις τουρκικές δυνάμεις, αποκλείοντας με τον τρόπο αυτό το ενδεχόμενο μιας γενικευμένης σύρραξης και οδήγησαν στην αποκλιμάκωση της κρίσης.

Καταλήγοντας η κρίση των Ίμιών θα μπορούσε να αναλυθεί στα πλαίσια της διαλεκτικής τριών παραγόντων:

α) της αδυναμίας της ελληνικής αποτρεπτικής στρατηγικής, που δεν επεξεργάστηκε εναλλακτικές στρατηγικές επιλογές ώστε να μπορεί να αποτρέψει ακόμη και απειλές χαμηλής έντασης,

β) της τουρκικής στρατηγική ελεγχόμενης πίεσης που κατόρθωσε να υπερκεράσει την ελληνική αποτροπή και να επιτύχει ένα τετελεσμένο και

γ) του συστημικού περιορισμού της μη χρήσης βίας για την αποφυγή γενικευμένης σύρραξης που έθεσαν οι Η.Π.Α.

Συμπεράσματα

Σε μια συγκριτική αποτίμηση της εικοσαετούς ελληνοτουρκικής διένεξης και έχοντας υποβάλει διεξοδικά σε εμπειρικό έλεγχο τις αναγκαίες συνθήκες (πολιτική δέσμευση και μετάδοσή της, ικανότητα και αξιοπιστία) για τη διαμόρφωση και λειτουργία της αποτρεπτικής στρατηγικής οδηγούμαστε στα ακόλουθα καταληκτικά πορίσματα.

Πρωταρχικά, η αναμενόμενη αύξηση του μέτρου αξιοπιστίας της ελληνικής αποτροπής, σε συνδυασμό με το διακυβευόμενο συμφέρον, δεν επιβεβαιώνεται στις περιπτώσεις των κρίσεων του 1976 και του 1996. Αυτό γιατί στην εκάστοτε διένεξη αναμένεται η πλευρά με το μεγαλύτερο σχετικό συμφέρον να προβάλλει μια αξιόπιστη

¹⁴² Πρετεντέρης, *Η Δεύτερη Μεταπολίτευση*, 172.

¹⁴³ Λυμπέρης, *Εθνική Στρατηγική*. 183.

¹⁴⁴ Με τον όρο «έλεγχος της κλιμάκωσης» εννοείται η συνδυασμένη πολιτικο-στρατιωτική και διπλωματική ετοιμότητα και ικανότητα της μιας πλευράς ώστε να διαθέτει επαρκείς επιλογές με αποτέλεσμα η αντίπαλη πλευρά να έχει να επιλέξει ανάμεσα στην περαιτέρω κάθετη κλιμάκωση της σύγκρουσης (η οποία θα της προκαλέσει μη αποδεκτό κόστος) η στον συμβιβασμό – υποχώρηση. Βλ. Στέλιος Αλειφαντής, «Αμυντικό Δόγμα, Κρίσεις Χαμηλής Έντασης και ΜΟΕ στο Αιγαίο. Η Ενίσχυση της Ασφάλειας και της Αποτροπής», *Στρατηγική*, Ιούνιος 1997 και του ίδιου, «Η Εθνική Άμυνα Μετά την Κρίση στα Ίμια. Η Αντίληψη της Ευέλικτης Ανταπόδοσης», *Επετηρίδα Ινστιτούτου Διεθνών Σχέσεων*, Αθήνα, 1997, 49-52.



αποτρεπτική απειλή, αυξάνοντας τις πιθανότητες επιτυχίας της αποτρεπτικής της στρατηγικής.

Αντίστροφα, καταδεικνύεται ότι ο εν δυνάμει επιβουλέας διαθέτει εναλλακτικές στρατηγικές επιλογές για την εξουδετέρωση της αποτρεπτικής στρατηγικής του αμυνόμενου, όπως συνέβη στην κρίση των Ιμίων. Στην εν λόγω περίπτωση, η Τουρκία θα χρησιμοποιήσει μια σειρά εναλλακτικών πολιτικο-στρατηγικών επιλογών μεταξύ των οποίων η εξαναγκαστική διπλωματία,¹⁴⁵ η στρατηγική του τετελεσμένου, η στρατηγική περιορισμένης πρόκλησης και ελεγχόμενης πίεσης κ.ά.,¹⁴⁶ για να υπερκεράσει την άμεση αποτροπή της Ελλάδας δημιουργώντας τετελεσμένα. Τοιουτοτρόπως, και στις τρεις επιλεγμένες περιπτώσιολογικές μελέτες επιβεβαιώνεται ότι η αποτρεπτική στρατηγική είναι εξαρτημένη από το συστημικό πλαίσιο (context) λειτουργίας της. Ειδικότερα, τόσο στο ψυχροπολεμικό όσο και στο μεταψυχροπολεμικό διεθνές σύστημα ο παράγοντας της διεθνούς αποτροπής ήταν προσδιοριστικός ως προς την έκβαση των ελληνοτουρκικών κρίσεων.

Εξίσου σημαντική και παρεμβαίνουσα ως προς το μέτρο αποτελεσματικότητας της αποτρεπτικής στρατηγικής μεταβλητή είναι η ύπαρξη ενός βαθμού αβεβαιότητας ως προς τις προθέσεις του αμυνόμενου κατά τη διαδικασία ελέγχου της κλιμάκωσης. Συγκεκριμένα, αν και η λειτουργία της αποτρεπτικής στρατηγικής εξαρτάται από το μέτρο ορθολογικότητας των αντιπαρτιθέμενων κρατών, υπό το πρίσμα του ισοζυγίου ισχύος-συμφερόντων, η επίδειξη ριψοκίνδυνης ή και ανορθολογικής σε κάποιο βαθμό πολιτικο-στρατηγικής συμπεριφοράς¹⁴⁷ δύναται να ενισχύσει την αξιοπιστία της αποτρεπτικής απειλής. Προς επίρρωση αναφέρουμε τη χρήση της τεχνικής των «δεμένων χεριών» και της «απειλής που αφήνει κάτι στην τύχη» μέσω της μετάδοσης κοστοβόρων μηνυμάτων από τον Έλληνα πρωθυπουργό κατά την κλιμάκωση της έντασης στην κρίση του Μαρτίου του 1987.

Τέλος αναφαίνεται ότι το μέτρο αποτελεσματικότητας της αποτρεπτικής στρατηγικής αποτελεί κοινή συνισταμένη του ισοζυγίου στρατιωτικής ισχύος-συμφερόντων και του μέτρου αξιοπιστίας της αποτρεπτικής απειλής. Αναλυτικότερα και στις τρεις εξεταζόμενες ελληνοτουρκικές κρίσεις της περιόδου 1976-1996 καταδεικνύεται η διασύνδεση μεταξύ ισοζυγίου στρατιωτικής ισχύος-συμφερόντων και του βαθμού αξιοπιστίας της αποτρεπτικής απειλής ως προς την έκβαση του αποτελέσματος.

Εν ολίγοις δύναται να εξαχθεί ως γενικότερο συμπέρασμα της μελέτης ότι η αξιοπιστία της αποτρεπτικής στρατηγικής συναρτάται με το μέτρο της στρατιωτικής ικανότητας, το είδος των διακυβευόμενων συμφερόντων, την πολιτική δέσμευση της εκτελεστικής εξουσίας και την εναργή της μετάδοση στον αντίπαλο. Συνεπακόλουθα και

¹⁴⁵ Η εξαναγκαστική διπλωματία μετατρέπεται σε στρατηγική, όταν οι εκάστοτε πολιτικοί αξιωματούχοι διαμορφώσουν τις ικανές και αναγκαίες συνθήκες για την εφαρμογή της: α) να οριοθετήσουν τον αντικειμενικό πολιτικό τους στόχο στον αντίπαλο, β) να δημιουργήσουν στην αντίληψη του αντιπάλου την αίσθηση του επείγοντος, ώστε να συμμορφωθεί με τις απαιτήσεις τους, γ) να μεταδώσουν απειλή τιμωρίας η οποία να είναι αξιόπιστη και άμεσα εφαρμοστέα, δ) να συνδέσουν την απειλή τιμωρίας με θετικά κίνητρα και παροχές, ώστε να καθίσταται ευκολότερος ο συμβιβασμός του αντιπάλου. Alexander L. George, *Bridging the Gap. Theory and Practice in Foreign Policy*, (Washington, DC: United States Institute of Peace Press, 1993), 79-80.

¹⁴⁶ George & Smoke, *Deterrence in American Foreign Policy*, 534-47.

¹⁴⁷ Schelling, *Arms and Influence*, 36-43.



για πιο ασφαλή συμπεράσματα ως προς το μέτρο αξιοπιστίας της αποτρεπτικής στρατηγικής, οφείλουμε να συνυπολογίσουμε και την υπόθεση εργασίας των George&Smoke ότι «οι απαιτήσεις για την εφαρμογή της αποτροπής είναι πολύ λιγότερο ζήτημα απόκτησης, απόδειξης κατοχής ή χρήσης πρωτογενών στρατιωτικών δυνατοτήτων παρά επίδειξης ανησυχίας, κινήτρου και δέσμευσης».¹⁴⁸

Ο Διονύσιος Τσιριγώτης είναι Επίκουρος καθηγητής στο τμήμα Διεθνών και Ευρωπαϊκών Σπουδών του Πανεπιστημίου Πειραιώς, με αντικείμενο Σύγχρονη Ελληνική Ιστορία, Διεθνείς Σχέσεις και Διπλωματία. Είναι κάτοχος πτυχίου διεθνών και ευρωπαϊκών σπουδών του τμήματος Διεθνών και Ευρωπαϊκών Σπουδών του Παντείου Πανεπιστημίου, από το οποίο επίσης απέκτησε μεταπτυχιακό και διδακτορικό δίπλωμα στις διεθνείς σχέσεις και στρατηγικές σπουδές. Έχει δημοσιεύσει σειρά άρθρων-δοκιμίων-μονογραφιών αναδιφώντας σε κεντρικά ζητήματα της Ελληνικής εξωτερικής πολιτικής, της θεωρίας των διεθνών σχέσεων και της στρατηγικής ανάλυσης.

¹⁴⁸ Huth και Russett, "What Makes Deterrence Work?", 502.